

અબ્બાસ તૈયબજી

અબ્બાસ તૈયબજી (૧ ફેબ્રુઆરી ૧૮૫૪ – ૯ જૂન ૧૯૩૬) ભારતીય સ્વાંતંત્ર્ય સેનાની અને મહાત્મા ગાંધીના એક સહયોગી હતા. તેમણે વડોદરા રાજ્યના મુખ્ય ન્યાયાધીશ તરીકે પણ કાર્ય કર્યું હતું. અબ્બાસ તૈયબજીએ મહાત્મા ગાંધી સાથે ૧૯૧૭માં ગોધરા ખાતે આયોજિત એક સામાજિક સંમેલનમાં ભાગ લીધો હતો. તે સમયે તેઓ પશ્ચિમી જીવનશૈલી અને અંગ્રેજી અભિગમના અગ્રણી સ્વરૂપે જોવામાં આવતા હતા.^[૪] ૧૯૧૯માં જલિયાંવાલા બાગ હત્યાકાંડની ઘટના બાદ ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસ દ્વારા એક સ્વતંત્ર તપાસ સમિતિની રચના કરવામાં આવી જેના અધ્યક્ષ તરીકે તૈયબજીની વરણી કર્યા બાદ તેમનામાં બદલાવ જોવા મળ્યો. જનરલ ડાયર દ્વારા કરાયેલ આ હત્યાકાંડના સેંકડો સાક્ષીઓની જુબાની સાંભળીને તેઓ મહાત્મા ગાંધીના અનુયાયી બન્યા અને ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસના સ્વાંતંત્ર્ય પ્રાપ્તિના ઉદ્દેશોને સમર્થન આપ્યું.

બ્રિટીશ જીવનશૈલીનો ત્યાગ કરીને તેમણે ગાંધી આંદોલનના કેટલાંક પ્રતિકોને અપનાવી લીધાં. અંગ્રેજ પહેરવેશને ફગાવી ખાદીના કપડાં પહેરવા લાગ્યા.^[૪] તેમણે રેલવેની ત્રીજા દરજ્જાની મુસાફરી કરી સમગ્ર ભારતનો પ્રવાસ કર્યો. આ દરમિયાન તેઓ સાધારણ ધર્મશાળાઓ અને આશ્રમોમાં રહ્યા, જમીન પર પથારી કરીને સૂતા અને બ્રિટીશ રાજની સત્તા વિરુદ્ધ સત્યાગ્રહનો પ્રચાર કરતાં કરતાં માઈલો સુધી પગપાળા કૂચ કરી. જીવનના સાતમા દશકમાં પણ તેઓ આ બદલાયેલી જીવનશૈલીને વળગી રહ્યાં. કેટલાંક વર્ષો બ્રિટીશ જેલોમાં ગાળ્યા.^{[૫][૩]} ૧૯૨૮માં બારડોલી સત્યાગ્રહમાં સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલનું સમર્થન કર્યું.

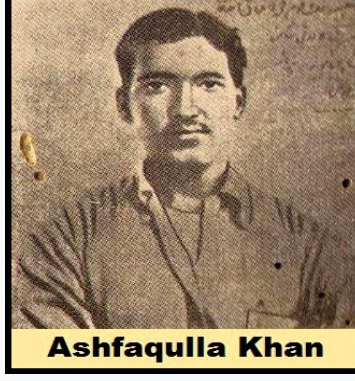
અબ્બાસ તૈયબજીનું અવસાન ૯ જૂન ૧૯૩૬ના રોજ મસૂરી ખાતે થયું હતું.

અરુણા અસફ અલી

અરુણા અસફ અલી (16 જુલાઈ 1909 - 29 જુલાઈ 1996) એક સક્રિય સ્વતંત્ર કાર્યકર અને કોંગ્રેસ પાર્ટીના સભ્ય, અરુણા અસફ અલીને મીઠું સત્યાગ્રહ અને ભારત છોડો આંદોલન સહિતના વિવિધ આંદોલનમાં ભાગ લેવા બદલ યાદ કરવામાં આવે છે. ભારત છોડો આંદોલન દરમિયાન, બોમ્બેમાં આઈએનસીનો ધ્વજ લહેરાવીને તેમની ધરપકડ થવાનું જોખમ હતું. તેમની ક્રાંતિકારી પ્રવૃત્તિઓ માટે અનેક પ્રસંગે ધરપકડ કરવામાં આવી હતી અને ગાંધી-ઈરવીન કરાર હેઠળ રાજકીય કેદીઓને છૂટા કરવામાં આવતા 1931 સુધી જેલમાં રાખવામાં આવ્યા હતા.

અશફાક ઉલ્લા ખાન

અશફાક ઉલ્લા ખાન (22 October 1900

- 19 ડિસેમ્બર 1927)

અશફાક ઉલ્લાહ યુવા ક્રાંતિકારીઓમાં અગ્નિશામક હતો, જેમણે પોતાની માતૃભૂમિની ખાતર પોતાનું બલિદાન આપ્યું. તે હિન્દુસ્તાન રિપબ્લિકન એસોસિએશનના મહત્વપૂર્ણ સભ્ય હતા. ખાને તેના સાથીદારો સાથે મળીને કાકોરીમાં ટ્રેનની લૂંટ ચલાવી હતી, જેના માટે તેમને બ્રિટીશરોએ ધરપકડ કરી હતી.

આચાર્ય કૃપાલાની

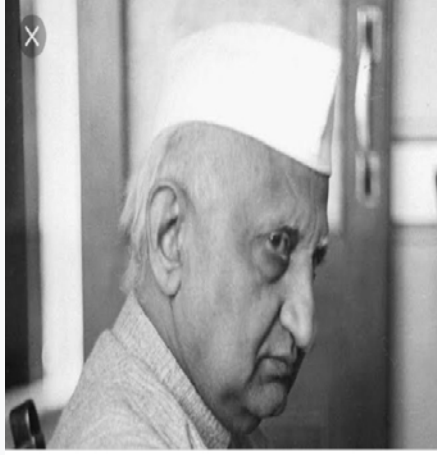

આચાર્ય કૃપાલાની

(11 નવેમ્બર 1888 - 19 માર્ચ 1982)

જીવનરામ ભગવાનદાસ કૃપલાણી, આચાર્ય કૃપલાણી તરીકે વધુ જાણીતા, ગાંધીવાદી સમાજવાદી અને સ્વતંત્રતા કાર્યકર હતા. તે મહાત્મા ગાંધીના સૌથી પ્રખર અનુયાયીઓમાંના એક હતા અને અસહકાર ચળવળ, નાગરિક અજ્ઞાન, મીઠું સત્યાગ્રહ અને ભારત છોડો આંદોલન સહિતના રાષ્ટ્રના પિતા દ્વારા કરવામાં આવેલા ઘણાં વિરોધ પ્રદર્શનમાં સક્રિયપણે ભાગ લેતા હતા.

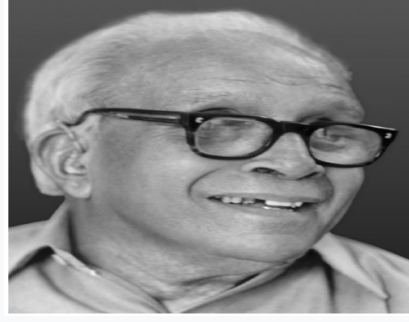
આચાર્ય નરેન્દ્ર દેવ

આચાર્ય નરેન્દ્ર દેવ (30 October 1889 - 19 ફેબ્રુઆરી 1956)

કોંગ્રેસના સમાજવાદી પક્ષના સૌથી અગ્રણી સભ્યોમાંના એક, આચાર્ય નરેન્દ્રદેવે ભારતની સ્વતંત્રતા લડતમાં અહિંસા અને લોકશાહી સમાજવાદને અપનાવ્યો. હિન્દી ભાષાની ચળવળની એક અગ્રણી વ્યક્તિ, નરેન્દ્રદેવને આઝાદીની લડત દરમિયાન ઘણા પ્રસંગોએ ધરપકડ કરવામાં આવી હતી.

ઇ.એમ.એસ. નંબુદિરીપડ

ઇ.એમ.એસ. નંબુદિરીપડ (13 જૂન 1909
- 19 માર્ચ 1998)

ઇલમકુલમ માનકકલ શંકરન નંબુદિરીપેડ, કોંગ્રેસના
સમાજવાદી પાર્ટીના સહ-સ્થાપક, જેમને ફક્ત ઇએમએસ
તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. એક સામ્યવાદી હતો જે
કેરળના પહેલા મુખ્યમંત્રી બન્યો હતો. તેઓ મહાત્મા
ગાંધીના નજીકના સાથી હતા અને તેમને હિન્દુ કટ્ટરવાદી
કહેતા હતા. તેમના કોલેજના દિવસો દરમિયાન,
ઇએમએસ ભારતીય સ્વતંત્રતા ચળવળમાં સક્રિય ભાગ
લેનાર હતો અને તે ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસ સાથે પણ
જોડાયેલો હતો.

ઈન્દુલાલ કનેયાલાલ યાજ્ઞિક

ઈન્દુલાલ કનેયાલાલ યાજ્ઞિક (૨૨ ફેબ્રુઆરી ૧૮૯૨ - ૧૭ જુલાઈ ૯૭૨)
(ઉપનામ: પામદત્ત) જેઓ ઈન્દુયાયા તરીકે જાણીતા હતા, ગુજરાતના સમાજશાસ્ત્રી,
આત્મકથાકાર, નાટ્યકાર, નવલકથાકાર હતા. તેમનો જન્મ નડીઆદમાં થયો હતો.
પ્રાથમિક-માધ્યમિક શિક્ષણ પણ તેમણે ત્યાં જ મેળવ્યું હતું. તેઓ ૧૯૦૬માં મેટ્રિક,
૧૯૧૦માં પદાર્થવિજ્ઞાન-રસાયણશાસ્ત્ર વિષયો સાથે મુંબઈ યુનિવર્સિટીમાંથી બી.એ.
અને ૧૯૧૨માં એલએલ.બી. થયા હતા. તેમણે ૧૯૧૩ થી ૧૯૧૫ સુધી વકીલાત કરી
હતી તે દરમિયાન 'હિંદુસ્તાન' દૈનિકમાં અગ્રલેખો લખવાની શરૂઆત. પણ તેમણે
કરેલી. ૧૯૧૫માં વકીલાત છોડી સમાજસેવા અને દેશસેવામાં જીવન સમર્પિત
કરવાનો નિર્ણય કર્યો હતો. 'નવજીવન અને સત્ય' માસિકના તંત્રી તરીકે તેમણે સેવા
આપી હતી અને ૧૯૨૨માં 'યુગધર્મ'ની શરૂઆત પણ કરી હતી.

દેશસેવાનું કામ છોડી થોડા વખત ફિલ્મક્ષેત્રમાં પણ તેમણે
જંપલાવ્યું હતું. 'પાવાગઢનું પતન' ફિલ્મનું નિર્માણ તેમના દ્વારા કરાયું હતું. બીજી
ફિલ્મ ઉતારવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો પણ અધૂરો રહ્યો હતો.. ૧૯૩૦ થી ૧૯૩૫ સુધી
વિદેશમાં વસવાટ કર્યો હતો. ૧૯૩૬માં ભારત પાછા આવી વિવિધ રાજકીય
આંદલનોમાં સક્રિય ભૂમિકા ભજવી હતી. ૧૯૪૨માં 'નૂતન ગુજરાત'ના તંત્રી તરીકે
જોડાયા હતા. બાદમાં ૧૯૪૪માં નેનપુરમાં આશ્રમ ખોલીને રચનાત્મક પ્રવૃત્તિઓ
આરંભી હતી. તેમને નર્મદ સુવર્ણચંદ્રકથી સન્માનિત કરવામાં આવ્યા હતા.

स्वातंत्र्यप्राप्ति पछी महागुजरात आंदोलनना सेनानी तरीके पण तेमणे सकिय
भूमिका लजवी हती. घणं वर्ष सुधी लोक सभाना सभ्य रखा हता.

१७ जुलाई १९७२ना रोज अमदावाड भाते तेमनुं अवसान थयुं हतुं.

ઉધમસિંહ

ઉધમસિંહનો જન્મ ૨૬ ડિસેમ્બર ૧૮૯૯માં પંજાબના સંગરૂર જિલ્લાના સુનામ ગામમાં થયો હતો.^[૨] ૧૯૦૧માં ઉધમસિંહના માતા અને ૧૯૦૭માં તેમના પિતાનું અવસાન થઇ ગયું. આ ઘટનાના લીધે ઉધમસિંહને તેમના મોટાભાઈ સાથે અમૃતસરના અનાથાશ્રમમાં રહેવું પડ્યું. ઉધમસિંહનું બાળપણનું નામ શેરસિંહ અને તેમના ભાઈનું નામ મુક્તાસિંહ હતું. જેમને અનાથાશ્રમમાં અનુક્રમે ઉધમસિંહ અને સાધુસિંહ નવા નામ મળ્યા. ઉધમસિંહ સર્વધર્મના પ્રતીક સમાન હતા. એટલા માટે જેલવાસ દરમિયાન તેમણે પોતાનું નામ બદલીને "રામ મોહનમદ સિંહ આઝાદ" રાખ્યું હતું જે ભારતના પ્રમુખ ધર્મોના પ્રતિક છે.^[૩]

અનાથાશ્રમમાં ઉધમસિંહનું જીવન પસાર થઇ રહ્યું હતું ત્યાંજ ૧૯૧૭માં તેમના ભાઈનું અવસાન થઇ ગયું અને તેઓ બધી રીતે અનાથ થઇ ગયા. ૧૯૧૯માં તેમણે અનાથાશ્રમ છોડી દીધું અને કાન્તિકારીઓની સાથે મળી દેશની આઝાદીની ચળવળમાં ભળી ગયા. ઉધમસિંહને પોતાના ભાઈ-બહેનોની મોતનો બદલો લેવાનો મોકો ૧૯૪૦માં મળ્યો. જલિયાંવાલા બાગના હત્યાકાંડના ૨૧ વર્ષ પછી ૧૩ માર્ચ ૧૯૪૦માં રોયલ એશિયન સોસાયટીની લંડનના કાકસ્ટન હોલમાં બેઠક હતી. જ્યાં માઈકલ ઓ. ડાયર પણ વક્તાઓમાંનો એક હતો. ઉધમસિંહ તે દિવસે સમયસર પોતાની જગ્યાએ બેસી ગયા. તેમણે પોતાની રિવોલ્વર એક મોટી ચોપડીમાં છુપાવી હતી. અને તેના માટે તેમણે ચોપડીના પાનાને રિવોલ્વરના આકારમાં કાપી નાખ્યા હતા. જેનાથી જનરલ ડાયરની જાન લેનાર હથિયાર સરળતાથી છુપાવી સકાય.

બેઠક પુરી થઇ ત્યારબાદ દિવાલની પાછળથી ઉધમસિંહએ જનરલ ડાયરને ૨ ગોળીઓ મારી જેનાથી ડાયરનું તાત્કાલિક અવસાન થઇ ગયું. ઉધમસિંહ ત્યાંથી ભાગ્યા નહીં અને તેઓએ આત્મસર્મપણ કરી દીધું. તેમના પર મુકદમો ચાલ્યો. ૪ જૂન ૧૯૪૦ના રોજ ઉધમસિંહને

હત્યાના ગુનામાં ફાંસીની સજા આપવામાં આવી અને ૩૧ જુલાઈ ૧૯૪૦માં પેન્ટનવિલે જેલમાં તેમને ફાંસી આપવામાં આવી.

કમલા નહેરુ

કમલા નહેરુ (1 ઓગસ્ટ 1899

- 28 ફેબ્રુઆરી 1936)

તેમ છતાં તેમને જવાહરલાલ નહેરુની પત્ની તરીકે વ્યાપકપણે યાદ કરવામાં આવે છે, તેમ છતાં કમલા જાતે જ જાણીતા સ્વતંત્ર સેનાની હતા. તેમણે મહિલાઓના જૂથને ભેગી કરીને અને વિદેશી માલ વેચવાની દુકાનો સામે દેખાવો કરીને અસહકાર આંદોલનમાં સક્રિયપણે ભાગ લીધો હતો. તેમને બ્રિટિશ સરકારે બે પ્રસંગે ધરપકડ કરી હતી.

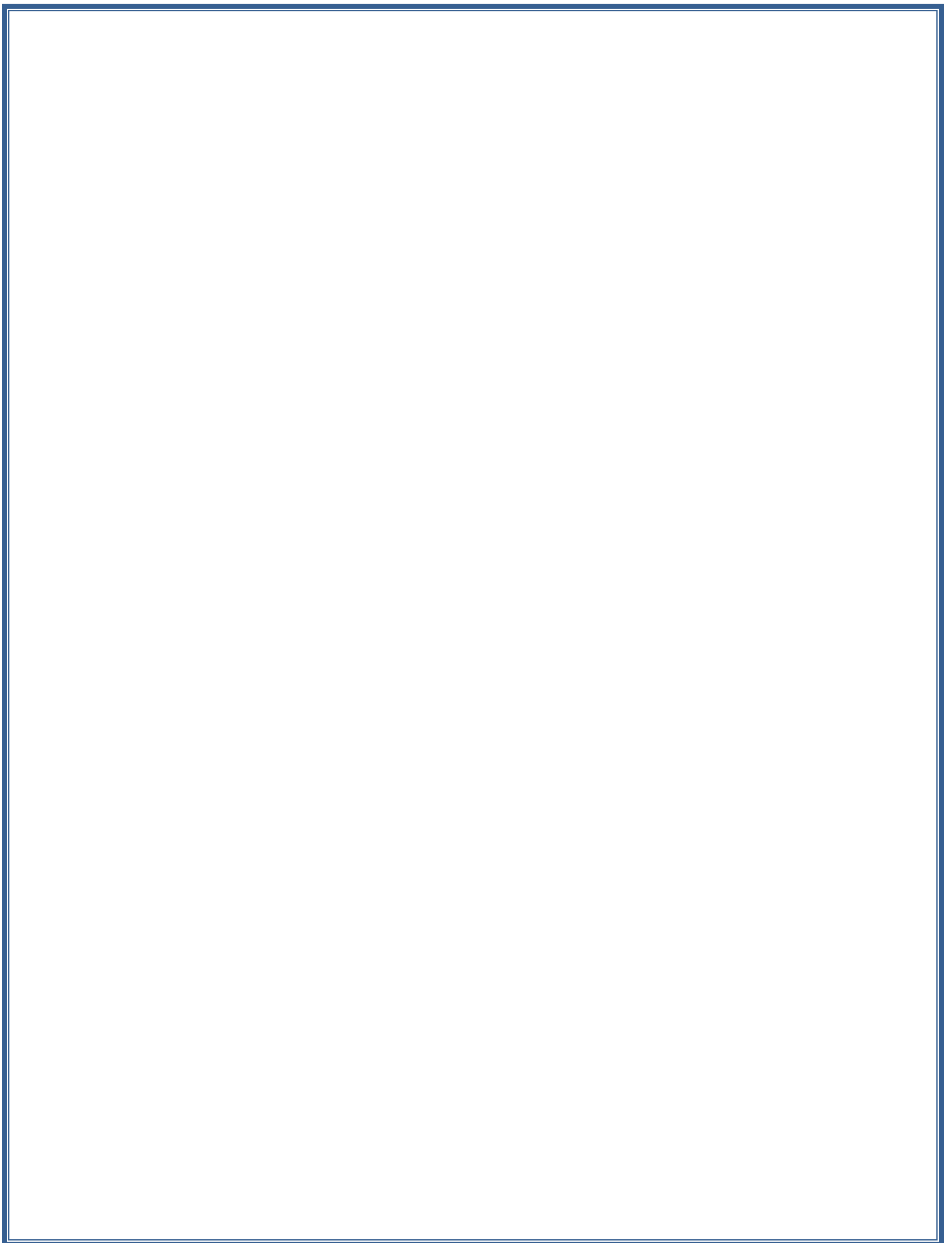
કલ્પના દત્ત

કલ્પના દત્ત (૨૭ જુલાઈ ૧૯૧૩ - ૮ ફેબ્રુઆરી ૧૯૯૫) (પાછળથી કલ્પના જોશી) એક ભારતીય સ્વતંત્રતા ચળવળના કાર્યકર અને સૂર્ય સેનની આગેવાની હેઠળ યોજાયેલી સશસ્ત્ર સ્વતંત્રતા ચળવળના સભ્ય હતા, જેણે ૧૯૩૦ માં ચિત્તાગોંગ (ચટગાંવ) શસ્ત્રાગાર પર દરોડો પાડ્યો હતો.^[૧] બાદમાં તેઓ ભારતીય કમ્યુનિસ્ટ પાર્ટીમાં સામેલ થયા અને ઈ.સ. ૧૯૪૩ માં ભારતની કમ્યુનિસ્ટ પાર્ટીના મહાસચિવ પૂરણચંદ જોશી સાથે લગ્ન કર્યા ૧૮ એપ્રિલ ૧૯૩૦ ના રોજ ચિત્તાગોંગ શસ્ત્રાગાર પર દરોડા પાડવામાં આવ્યા હતા. મે ૧૯૩૧ માં તેઓ સૂર્ય સેનની આગેવાની હેઠળ સશસ્ત્ર ક્રાંતિકારી જૂથ "ભારતીય રિપબ્લિકન આર્મી, ચટગ્રામ શાખા" માં જોડાયા. સપ્ટેમ્બર, ૧૯૩૧ માં સૂર્ય સેને

તેને પ્રિતિલતા વાકેદારની સાથે ચિતાગોંગમાં યુરોપિયન ક્લબ પર હુમલો કરવાની જવાબદારી સોંપી. પરંતુ આ હુમલાના એક અઠવાડિયા પહેલા, તે વિસ્તારની જાસૂસી કાર્યવાહી કરતી વખતે તેણીની ધરપકડ કરવામાં આવી હતી. જામીન પર છૂટ્યા બાદ તે ભૂગર્ભમાં ગઈ હતી. ૧૭ ફેબ્રુઆરી ૧૯૩૩ ના દિવસે પોલીસે તેમના છુપાવવાના સ્થાન ગેરીલા ગામને ઘેરી લીધું હતું, અને સૂર્ય સેનની ધરપકડ કરવામાં આવી હતી પરંતુ કલ્પના ત્યાંથી છટકી ગયાં.

છેવટે ૧૯મી મે ૧૯૩૩ ના દિવસે તેમની ધરપકડ કરવામાં આવી. ચિત્તાગોંગ આર્મરી રેઇડ કેસની બીજી પૂરક સુનવણીમાં, કલ્પનાને આજીવન હદપારની સજા કરવામાં આવી. તેણીને ૧૯૩૯ માં મુક્ત કરવામાં આવી હતી.

ખુદીરામ બોઝ

ખુદીરામ બોઝનો જન્મ ૩ ડિસેમ્બર ૧૮૮૯ના રોજ પશ્ચિમ બંગાળના મિદનાપુર જિલ્લાના મોહોબની ગામે થયો હતો. તેમના પિતા ત્રૈલોક્યનાથ મારજોલ રાજની જાગીરમાં મહેસુલ અધિકારી હતા.^{[૧][૨][૩]}

ખુદીરામ ત્રણ બહેનો બાદ તેમના પરિવારનું ચોથું સંતાન હતા.^[૪] તેમના જન્મ પૂર્વે તેમના માતાપિતા ત્રૈલોક્યનાથ બોઝ અને લક્ષ્મીપ્રિયા દેવીને બે પુત્રો હતા પરંતુ તેમનું અકાળે અવસાન થયું હતું. પ્રચલિત પારંપરીક રીતિ-રિવાજો અનુસાર નવજાત શિશુને ટૂંકી આયુમાં મૃત્યુથી બચાવવા માટે પ્રતિકાત્મક રીતે ત્રણ મુઠ્ઠી અનાજના (સ્થાનિક ભાષામાં ખુદ) બદલામાં તેમની મોટી બહેનને વેચી દેવાયા. આ રીતે તેમનું નામ ખુદીરામ પડ્યું.^[૫]

૭ વર્ષની ઉંમરે તેમની માતાનું અવસાન થયું. તેના એક વર્ષ બાદ જ તેમના પિતાનું પણ અવસાન થયું. આ પરિસ્થિતિમાં તેમની મોટી બહેન અપરૂપા રોય બાળક ખુદીરામને પોતાના ઘરે લઈ ગઈ. ત્યાં તેમણે પ્રાથમિક શિક્ષણ માટે હેમિલ્ટન હાઈસ્કૂલમાં પ્રવેશ મેળવ્યો

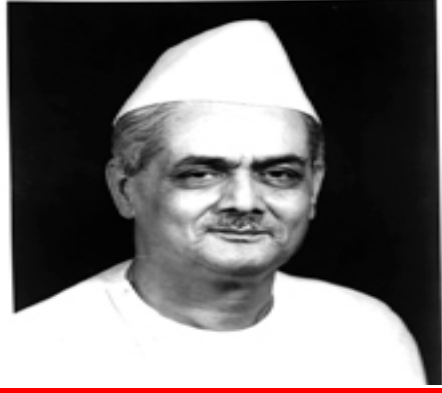
વર્ષ ૧૯૦૨-૦૩માં શ્રી અરવિંદ અને સિસ્ટર નિવેદિતા મિદનાપુરના પ્રવાસે હતા. તેમણે સ્વતંત્રતા માટે સંઘર્ષરત ક્રાંતિકારી જૂથ-સમૂહો સાથે સાર્વજનિક વ્યાખ્યાનો

અને વ્યક્તિગત સત્રોની શુંખલાઓનું આયોજન કર્યું હતું. કિશોર વયના ખુદીરામ આ ક્રાંતિની ચર્યાઓમાં સક્રીય ભાગીદાર હતા.

બાદમાં તેઓ અનુશીલન સમિતિ સાથે જોડાયા. ત્યાં તેઓ બિરેન્દ્રકુમાર ઘોષના સંપર્કમાં આવ્યા. ૧૫ વર્ષની ઉંમરે તેઓ સ્વયંસેવક બન્યા અને બ્રિટીશ રાજ વિરુદ્ધ ચોપાનિયાં વહેંચવાના ગુનામાં ધરપકડ કરાયા.^[૬] ૧૯૦૬માં મિદનાપુરમાં એક કૃષિ અને ઔદ્યોગિક પ્રદર્શનીમાં બંગાળના ક્રાંતિકારી નેતા સત્યેન્દ્રનાથ લિપિત સોનાર બાંગ્લાની પ્રત વહેંચવાના ગુનામાં તેમની ધરપકડ કરવામાં આવી. સરકાર વિરુદ્ધ રાજદ્રોહ કરવાના ગુનામાં તેમના પર મુકદ્દમો ચલાવવામાં આવ્યો. પરંતુ પુરાવાઓના અભાવે ખુદીરામ નિર્દોષ છૂટી ગયા. ૧૬ વર્ષની ઉંમરે તેમણે પોલીસ સ્ટેશનો પાસે બોમ્બ લગાવવામાં ભાગ લઈ કેટલાક સરકારી અધિકારીઓને નિશાન બનાવ્યા.^[૭]

૧૯૦૫ના બંગાળ વિભાજનના વિરોધ પ્રદર્શનોમાં તેમણે સક્રિય ભાગ લીધો. ૬ ડિસેમ્બર ૧૯૦૭ ના રોજ ખુદીરામે બંગાળના ગવર્નરની વિશેષ ટ્રેન પર હુમલો કર્યો. ૧૯૦૮માં બે અંગ્રેજ અધિકારીઓ વોટસન અને બેમ્ફિલ્ડ પર બોમ્બથી હુમલો કર્યો હેલી મે ના દિવસે ખુદીરામને મુજ્જફરનગરના જિલ્લાધિકારી સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવ્યા. મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ તેમણે પોતાના ગુનાની કબુલાત કરી. તેમના આ કાર્ય બદલ તેમને ફાંસીની સજા ફરમાવવામાં આવી. ૧૧ ઓગસ્ટ ૧૯૦૮ના રોજ તેમને ફાંસી આપવામાં આવી ત્યારે તેમની ઉંમર માત્ર ૧૮ વર્ષની હતી.

ગણેશ વાસુદેવ માવઠંકર

ગણેશ વાસુદેવ માવઠંકર, (૨૭ નવેમ્બર ૧૮૮૮ – ૨૭ ફેબ્રુઆરી ૧૯૫૬) જેઓ દાદાસાહેબના નામથી જાણીતા હતા, ભારતીય સ્વાતંત્ર્ય સેનાની અને ભારતની પ્રથમ લોક સભામાં લોક સભાના અધ્યક્ષ હતા. તેમના પુત્ર પુરુષોત્તમ માવઠંકર ગુજરાતમાંથી લોક સભામાં બે વખત ચૂંટાયા હતા.

गणेश शंकर

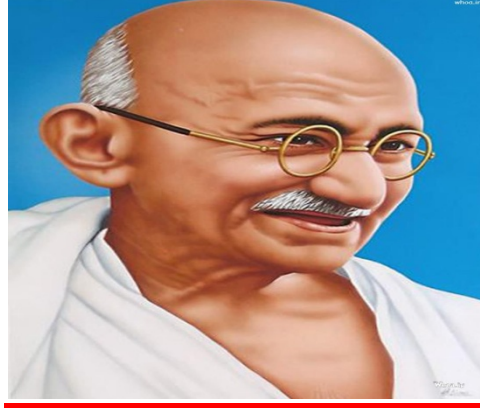

गणेश शंकर विद्यार्थी

(26 October 1890 - 25 मार्च 1931)

व्यवसाये पत्रकार , गणेशशंकर विद्यार्थी भारतीय राष्ट्रीय कांग्रेसना सौथी महत्वपूर्ण नेताओमांना ऐक हता. तेओ असहकार यणवण सहित अनेक महत्वपूर्ण हिलयालना अग्रणी सभ्य हता. यंद्र शेभर आऊाड अने भगतसिंह जेवा क्रांतिकारीओना नजुकना सहयोगी गणेशने तेमनी क्रांतिकारी प्रवृत्तिओ माटे 1920 मां जेलमां धकेली देवामां आव्या हता.

ગાંધી મોહનદાસ કરમચંદ

ગાંધી મોહનદાસ કરમચંદ (૨-૧૦-૧૮૬૯, ૩૦-૧-૧૯૪૮) : આત્મકથાકાર, નિબંધકાર, પત્રલેખક, અનુવાદક. જન્મ પોરબંદરમાં. ૧૮૮૭માં રાજકોટની આલ્ફ્રેડ હાઈસ્કૂલમાંથી મેટ્રિક. શામળાદાસ કોલેજ, ભાવનગરમાં પહેલું સત્ર પૂરું કર્યા પછી ૧૮૮૮માં લંડન પર્લોચ્યા અને ૧૮૯૧ માં બેરિસ્ટર થઈ પાછા ફર્યા. રાજકોટની અને મુંબઈની અસફળ વકીલાત પછી ૧૮૯૩ માં આફ્રિકા ગયા. ૧૮૯૪ માં ત્યાંના હિંદીઓના હક્કો માટે નાતાલ ઈન્ડિયન કોંગ્રેસની સ્થાપના કરી. સંઘર્ષ દરમિયાન રસ્કિન અને તોલ્સ્તોયના સાદગી અને સ્વાશ્રયના સિદ્ધાંતોને આધારે નવા જીવનપ્રયોગ માટે ૧૯૦૪ માં ફ્રિનિક્સ આશ્રમ અને ૧૯૧૦ માં તોલ્સ્તોય ફાર્મની સ્થાપના કરી. ૧૯૦૪ થી ૧૯૧૪ સુધી દક્ષિણ આફ્રિકામાં 'ઈન્ડિયન ઓપિનિયન' સાપ્તાહિકનું સંપાદન કર્યું. ૧૯૧૫ માં હિંદ પાછા આવ્યા બાદ એમણે અમદાવાદમાં 'સત્યાગ્રહ આશ્રમની' સ્થાપના કરી. ૧૯૧૭ માં બિહારના ચંપારણમાં ગળીની ખેતી કરતાં હિન્દીઓ માટે એમણે અંગ્રેજો સામે પહેલી લડત આપી. પછી અમદાવાદના મિલમજૂરોની હડતાલને બળ પૂરું પાડ્યું. ૧૯૧૮ માં ખેડા સત્યાગ્રહ આદર્યો. ૧૯૧૯ માં રોલેટ એક્ટની સામે દેશભરમાં વિરોધસભાઓ અને પ્રાર્થના-ઉપવાસની હાકલ કરી. 'નવજીવન' ને 'યંગ ઈન્ડિયા'નું સંપાદન માથે લીધું. ૧૯૨૦ માં ઈન્ડિયન નેશનલ કોંગ્રેસ મારફતે સંપૂર્ણ અસહકારનું આંદોલન શરૂ કર્યું. એ જ વર્ષમાં અસહકારના કાર્યક્રમના ભાગરૂપે ગૂજરાત વિદ્યાપીઠની સ્થાપના કરી. ૧૯૨૨ માં એમની અંગ્રેજો દ્વારા ધરપકડ થઈ, રાજદ્રોહનો આરોપ મુકાયો, પણ ૧૯૨૪ માં એમને છોડી મુકાયા. ૧૯૨૪-૨૫ દરમિયાન એમણે અસ્પૃશ્યતાનિવારણ અને ખાદી અંગેનું રચનાત્મક કાર્ય ઉપાડ્યું. પછીથી

‘હરિજન’, ‘હરિજનસેવક’ ને ‘હરિજનબંધુ’ વૃત્તપત્રોનું સંપાદન પણ હાથ ધરેલું. ૧૯૨૮ માં બારડોલી સત્યાગ્રહને માર્ગદર્શન આપ્યું. ૧૯૩૦ માં પૂર્ણ સ્વાતંત્ર્યની પ્રતિજ્ઞા સાથે એમણે મીઠાના સત્યાગ્રહ માટે દાંડીકૂચ આરંભી. ૧૯૩૬ માં અમદાવાદ મુકામે ભરાયેલા ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદના બારમા અધિવેશનના પ્રમુખ રહ્યા. ૧૯૪૨ માં અંગ્રેજોને ‘હિંદ છોડો’ ની હાકલ કરી. છેવટે ૧૯૪૭ ની ૧૫ મી ઓગસ્ટે ભારત સ્વતંત્ર થયું પણ એમની ઈચ્છા વિરુદ્ધ ભારતના ભાગલા પડ્યા, કોમી રમખાણો ફાટી નીકળ્યાં. અંતે મુસ્લિમો તરફથી એમની સમભાવનીતિથી છંછેડાયેલા ગોડસે નામના એક હિન્દુ મહાસભાવાદીએ દિલ્હીમાં પ્રાર્થના સ્થળ પર એમની હત્યા કરી.

ગાંધીજીની રાષ્ટ્રવ્યાપી ચેતનાએ માત્ર ગુજરાતી સાહિત્યને નહીં પરંતુ ભારતનાં અન્ય ભાષાસાહિત્યોને પણ અનુપ્રાણિત કરેલાં છે. એમના વ્યક્તિત્વની અને એમની વિચારધારાની બળવાન અસર હેઠળ અનેક ભાષાઓમાં ગાંધીવાદી સાહિત્યે જન્મ લીધો છે. ગુજરાતી સાહિત્યમાં તો પંડિતયુગનાં ભારઝલ્લાં સાહિત્યમૂલ્યોને અતિક્રમી સાદગી અને સરલતાનાં આમમૂલ્યોને ઝીલનારા ગાંધીપ્રભાવિત સાહિત્યુગને ‘ગાંધીયુગ’ નામ અપાયું છે; તેમ જ ગાંધીચિંતન અને ગાંધીશૈલીનો પુરસ્કાર થયો છે.

એમનું સાહિત્ય હેતુલક્ષિતા અને લોકહિતની ભાવનાથી પ્રેરિત છે. એમનાં લખાણો મુખ્યત્વે લોકશિક્ષણ અને લોકજાગૃતિ અર્થે હતાં. એમાં અસાધારણ માનવભાવ અને ઉગ્ર આચારનો સંસ્કાર છે. અનેક સામયિકો દ્વારા તેમણે સામાજિક, રાજકીય, નૈતિક, સાંસ્કૃતિક, ધાર્મિક, આર્થિક, કેળવણી તેમ જ આરોગ્યવિષયક પ્રશ્નો અંગે પ્રજા સાથે જીવંત સંપર્ક સાધેલો. સત્ય અને અહિંસા એમના જીવનનાં તેમ જ એમના સાહિત્યનાં ચાલકબળ રહ્યાં છે. એમની મિતાક્ષરતા નોંધપાત્ર છે. પ્રજાના હૃદય સુધી પહોંચનારી એમની ગદ્યશૈલી સરલ પ્રૌઢિનો અને સ્પષ્ટવાહકતાનો અંગીકાર કરીને ચાલે છે. એમણે ગુજરાતી ગદ્યને નવું ચેતન, નવી દિશા આપ્યાં છે.

એમનું પુસ્તક ‘સત્યના પ્રયોગો અથવા આત્મકથા’ (૧૯૨૭) ગુજરાતી સાહિત્યને જ નહીં, વિશ્વ સાહિત્યને પણ મહત્ત્વનું પ્રદાન છે. ૫૦૨ પૃષ્ઠોમાં વિસ્તરેલી અને બે ભાગમાં વહેંચાયેલી આ આત્મકથામાં ૧૮૬૯ થી ૧૯૨૦ દરમિયાનની લેખકનાં જન્મ, બચપણ, બાળવિવાહથી આરંભી નાગપુર સત્યાગ્રહ સુધીની ઘટનાઓ સમાવેશ પામેલી છે. નિર્દેભ

રજૂઆત, નિર્ભીક કબૂલાત અને નિર્દય આત્મનિરીક્ષણનો નમૂનો બનતી આ કથાની ભીતરમાં વિચાર અને આચારને એક કરવાના મુકાબલાની સંઘર્ષકથા વહે છે. નિખાલસતા સાથે સત્યની ખેવના કરવાનું સાહસ આમ તો દુષ્કર છે, એને અહીં લેખકે બહુધા સિદ્ધ કરી બતાવ્યું છે. પોતાની સારી કે નરસી બાજુઓને રજૂ કરતા પ્રસંગોનાં નિરૂપણોમાં આથી આપમેળે સંયમ અને વિવેક જળવાયેલા જોઈ શકાય છે. અહીં અનલંકૃત ભાષાનો વાગ્મિતા વગરનો વ્યાપાર એની સાદગીના આકર્ષણે સજીવ છે. ટૂંકમાં, નિરભિમાની આત્મશોધકની આ કથા વિશ્વની આત્મકથાઓમાં નોખી છે.

‘દક્ષિણ આફ્રિકાના સત્યાગ્રહનો ઇતિહાસ’ (૧૯૨૫)માં ફક્ત હકીકતોની સાદીસીધી નોંધ નથી પરંતુ એમાં એમના દક્ષિણ આફ્રિકાના વસવાટ દરમિયાન જે કીમતી અનુભવ થયેલા એનું પાત્રો, સંવાદો, ટીકાટિપ્પણ દ્વારા રસપ્રદ નિરૂપણ છે. એમનું જીવનઘડતર, સત્યાગ્રહો જડેલો પ્રયોગ, રંગદ્રેષ સામેનો એમનો સંઘર્ષ, ત્યાંની ભૂગોળ-બધું એમને હાથે રોચક બનીને ઊતર્યું છે. એમણે દક્ષિણ આફ્રિકાનો ઇતિહાસ કેવી રીતે ઘડ્યો એનું અહીં તટસ્થ નિરૂપણ છે.

‘હિંદ સ્વરાજ’ (૧૯૨૨)માં એમણે હિંદના સ્વરાજ અંગેની પોતાની કલ્પના રજૂ કરી છે; અને એનાં તમામ પાસાંઓની વિચારણા કરી છે. વિદેશી શાસનને દૂર કરી દેશને મુક્ત કરી, સ્વરાજ લાવી શકાય તો એ કેવું હોવું જોઈએ એનો એમાં એક દેશભક્ત નાયકે દીધેલો ચિતાર છે. લેખકનું ક્રાંતિકારી તત્ત્વજ્ઞાન અહીં બળકટ શૈલીમાં પ્રગટ થયું છે. પુસ્તક વાચક અને લેખકના કલ્પિત સંવાદરૂપે લખાયેલું છે.

‘મંગલપ્રભાત’ (૧૯૩૦)માં એમણે આશ્રમવાસીઓ માટેનાં વ્રતો પર ચરવડા જેલમાંથી ભાષ્ય કરેલાં એનો સંચય છે. દર મંગળવારની પ્રાર્થના માટે અને મંગલભાવના માટે લખાયેલાં આ લખાણોમાં સાદગીયુક્ત સૂત્રશૈલી છે. આધ્યાત્મિક અને નૈતિક જીવનનાં કેટલાંક સૂત્રોનું એમાં વિવરણ છે.

‘સત્યાગ્રહનો ઇતિહાસ’ ૧૯૩૨માં અધૂરો છોડેલો તેનું પ્રકાશન ૧૯૪૮માં થયું છે. આ ઇતિહાસ કટકે કટકે લખાયેલો ને અધૂરો છે. એમાં સંસ્થાનો વિકાસ-આલેખ આપવાનો પ્રયત્ન છે; સાથે સાથે સત્ય, પ્રાર્થના, અહિંસા, બ્રહ્મચર્ય, અપરિગ્રહ, શારીરિકશ્રમ, સ્વદેશી,

અસ્પૃશ્યતા, ખેતી, ગોસેવા, કેળવણી, સત્યાગ્રહ ઈત્યાદિ એમના મહત્ત્વના સિદ્ધાંતોની આચારસિદ્ધિનો મૂલ્યાંકનઆલેખ આપવાનો પણ પ્રયત્ન છે.

આ ઉપરાંત 'મારો જલનો અનુભવ' (૧૯૨૧), 'સર્વોદય' (૧૯૨૨), 'ચરવડાના અનુભવ' (૧૯૨૫), 'નીતિનાશને માર્ગે' (૧૯૨૭), 'ગીતાબોધ' (૧૯૩૦), 'અનાસક્તિયોગ' (૧૯૩૦), 'આરોગ્યની ચાવી' (૧૯૩૨), 'ગોસેવા' (૧૯૩૪), 'વર્ણવ્યવસ્થા' (૧૯૩૪), 'ધર્મમંથન' (૧૯૩૫), 'વ્યાપક ધર્મભાવના' (૧૯૩૭), 'ખરી કેળવણી' (૧૯૩૮), 'કેળવણીનો કોયડો' (૧૯૩૮), 'ત્યાગમૂર્તિ અને બીજા લેખો' (ચો.આ.૧૯૩૮) વગેરે એમના અનેક પુસ્તકો છે.

એમના લખાણો, ભાષણો, પત્રો વગેરેનો સંગ્રહ 'ગાંધીજીનો અક્ષરદેહ' પુસ્તક ૧ થી ૯૦ માં કરવાનો પ્રયત્ન ચાલુ છે. ૧૯૬૮થી આજ સુધીમાં ૭૨ જેટલાં ગ્રંથો આ ગાળામાં બહાર આવી ગયા છે. આ ગ્રંથમાળામાં એમની વિચારસૃષ્ટિનો બૃહદ્ પરિચય સમાયેલો છે. 'પાયાની કેળવણી' (૧૯૫૦), 'સંયમ અને સંતતિનિયમન' (૧૯૫૯), 'સર્વોદયદર્શન' (૧૯૬૪) વગેરે એમનાં લખાણોનાં અનેક મરણોત્તર પ્રકાશનો થયાં છે.

-ચંદ્રકાન્ત ટોપીવાળા

સત્યના પ્રયોગો અથવા આત્મકથા-ભાગ.૧, ૨ (૧૯૨૭, ૧૯૨૯) : ગાંધીજીની આત્મકથા. મૂળે ૨૯-૧૧-૧૯૨૫ થી ૩-૨-૧૯૨૯ દરમિયાન 'નવજીવન' માં હપતે હપતે છપાયેલી આ આત્મકથામાં લેખકનું જીવન ઓતપ્રોત હોવા છતાં સત્યના પ્રયોગો જ બહાર તરી આવ્યા છે. રાજ્યપ્રકરણી ક્ષેત્રના નહીં, પણ અધ્યાત્મક્ષેત્રના આ પ્રયોગોની પાછળ નમ્રતાની વૃદ્ધિ અને આત્મદર્શન એવા બે મુખ્ય હેતુ રહ્યા છે; તેથી કથા તટસ્થભાવે નિરભિમાનપણે લખાયેલી છે. એમાં સિદ્ધાંતોનું વર્ણન નથી, પરંતુ સિદ્ધાંતો પર રચાયેલાં કાર્યોનો ઈતિહાસ છે. મુખ્ય સિદ્ધાંત છે સત્યનો. લેખકને મન સત્ય સર્વોપરી છે. એમાં જ સત્યથી ભિન્ન મનાતા અહિંસા, બ્રહ્મચર્ય ઈત્યાદિ નિયમોના પ્રયોગો પણ આવી જાય છે. આથી, સત્ય જ છે અને એ સિવાય બીજું કંઈ આ જગતમાં નથી એવા દિનપ્રતિદિન વધતા જતા વિશ્વાસની આ વિકાસકથા બની છે. લેખકે કહેવા યોગ્ય એક પણ વાત છુપાવી નથી અને પોતાના દોષોનું ભાન વાંચનારને પૂરેપૂરું થાય તે પ્રમાણે નિર્ભીકપણે નિરૂપણ કર્યું છે. આત્મનિરીક્ષણ ને આત્મપરીક્ષણની બેવડી ધારે ચાલતું નિરૂપણ, નિવર્યાજ સરલતાને

સહૃદયતાથી ઊઘડતી જતી વાત, પ્રસંગે પ્રસંગે વણાટમાં સત્યસૂત્રનો પ્રભાવ, પ્રકરણે પ્રકરણનું વિશ્લેષણ કલેવર, વિનોદ અને નર્મવૃત્તિનો વિવેકપુરઃસર વિનિયોગ, માર્મિક અનુભવસારને ઉપસાવતી દ્રષ્ટિ, સુરુચિની સીમાને ક્યારેય ન અતિક્રમતી અભિવ્યક્તિ-આ બધાંથી શ્રેષ્ઠ આત્મકથાનો આદર્શ અહીં સ્થાપિત થયો છે. ભારતની જ નહીં, જગતભરની ઉત્તમ આત્મકથાઓમાં આ આત્મકથાનું મોખરે સ્થાન છે.

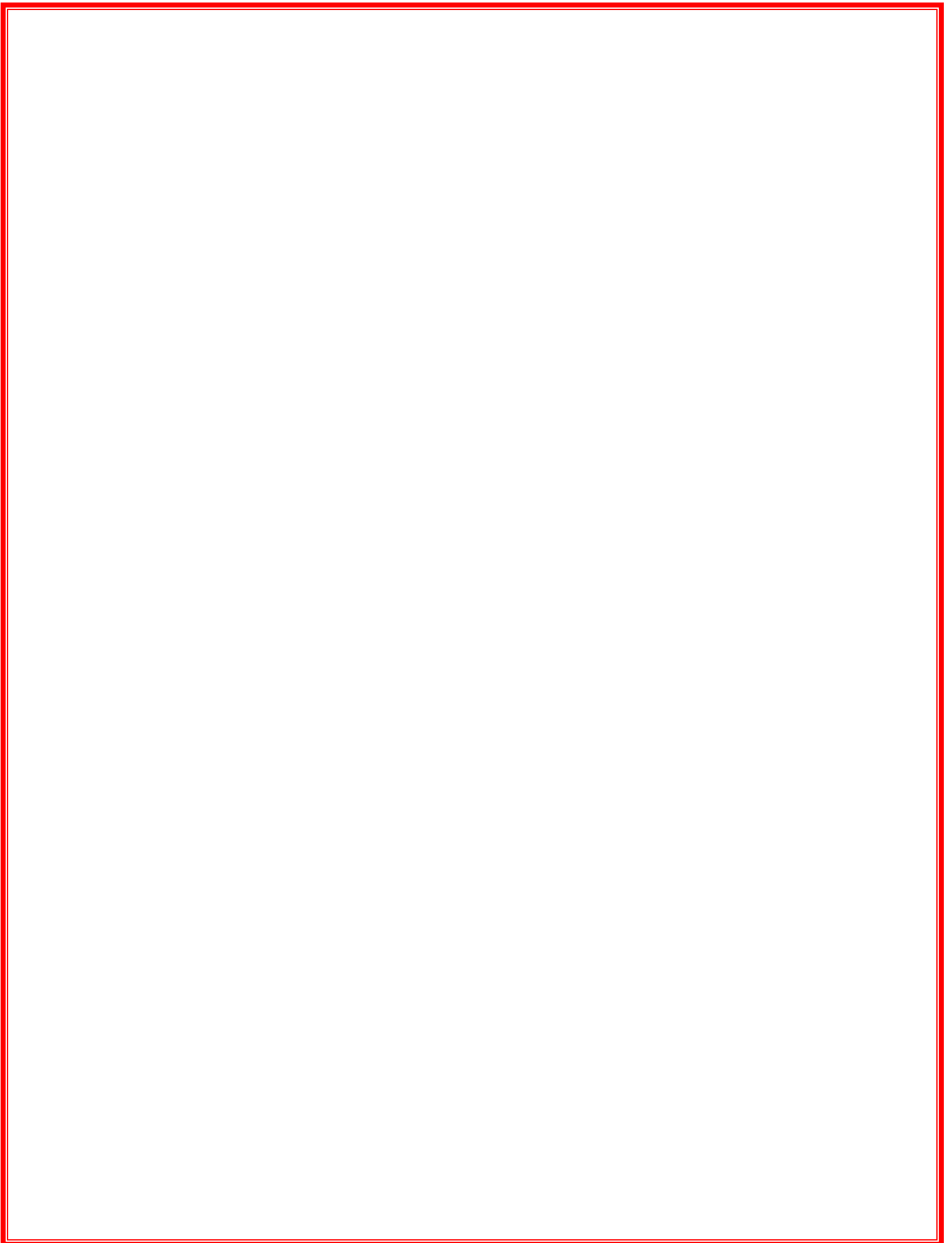
-ચંદ્રકાન્ત ટોપીવાળા

દક્ષિણ આફ્રિકાના સત્યાગ્રહનો ઇતિહાસ (ત્રીજી સુધારેલી આવૃત્તિ, બંને ભાગ એકત્રિત, ૧૯૫૦) : પોતાની આત્મકથાની જેમ ગાંધીજીએ મૂળ ગુજરાતીમાં લેખેલો આ ગ્રંથ સાહિત્યદ્રષ્ટિએ તેમજ ઇતિહાસની દ્રષ્ટિએ મહત્ત્વનો છે. ગાંધીજીના પ્રારંભિક જીવનનો ઘડતરકાળ અને સત્યાગ્રહની એમની શોધ અંગેની મથામણ એમાં આલેખાયેલાં છે. ભારતીય સ્વતંત્રતા આંદોલનની પૂર્વભૂમિકા અહીં પડેલી છે. આફ્રિકામાં વસતા ભારતીયોને અંગ્રેજોના અત્યાચારમાંથી મુક્ત કરવા ગાંધીજીએ કરેલા પુરુષાર્થનું એમાં નિરૂપણ છે. ગાંધીજીની મક્કમતા, સત્યાગ્રહનું એમનું અનેરું શસ્ત્ર, સત્ય-અહિંસા વગેરેનાં પરિણામો—આ બધું અહીં મોજૂદ છે.

-ચંદ્રકાન્ત ટોપીવાળા

મંગળપ્રભાત (૧૯૧૧) : મોહનદાસ કરમસદ ગાંધીએ યરવડા જેલમાંથી ૧૯૩૦માં દર અઠવાડિયે આશ્રમવાસીઓ માટે મોકલેલા પ્રવચનલેખોનો સંગ્રહ. આ લેખોમાં એમણે સાબરમતી આશ્રમવાસીઓએ પાળવા માટેનાં અગિયાર વ્રતોનું સ્વરૂપ સમજાવ્યું છે. આ વ્રતોમાં સત્ય, અહિંસા, બ્રહ્મચર્ય, અસ્તેય અને અપરિગ્રહ એ પાંચ ભારતીય આધ્યાત્મિક પરંપરામાં પ્રતિષ્ઠા પામેલાં વ્રત છે; તો આસ્વાદ, અભય, અસ્પૃશ્યતાનિવારણ, જાતમહેનત, સર્વધર્મ સમભાવ અને સ્વદેશી એ અન્ય છ એમણે પોતાના અનુભવ તથા દેશની તત્કાલીન સ્થિતિને અનુલક્ષીને આપેલાં વ્રત છે. આ વ્રતોના પાલન પાછળ સ્વનો વિકાસ કરવો અને એ દ્વારા સત્યનું દર્શન કરવું એ આ લેખોનું મુખ્ય લક્ષ્ય છે.

-જયંત ગાડીત

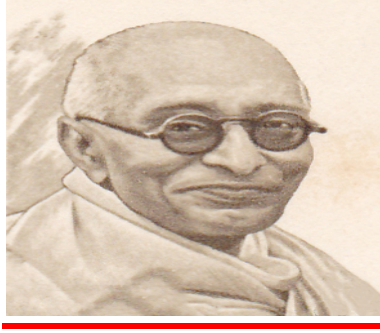
ગોપીનાથ બોર્ડેલોઠ

ગોપીનાથ બોર્ડેલોઠ (6 જૂન 1890 -
5 August 1950)

ગોપીનાથ બોર્ડેલોઠનો સ્વાતંત્ર્ય સંગ્રામ ત્યારે શરૂ થયો જ્યારે તે ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસમાં જોડાયો. ત્યારબાદ અસહકાર ચળવળમાં ભાગ લેવા બદલ તેની ધરપકડ કરવામાં આવી હતી અને એક વર્ષથી જેલમાં રહ્યો હતો. ગાંધી અને તેમના સિધ્ધાંતોનો મજબૂત વિશ્વાસ ધરાવતા, ગોપીનાથ આઝાદી પછી આસામના મુખ્ય પ્રધાન બન્યા.

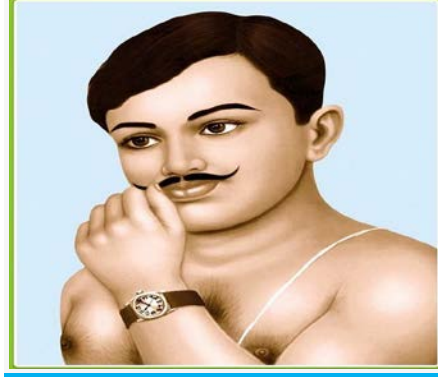
ચક્રવર્તી રાજગોપાલાચારી

ચક્રવર્તી રાજગોપાલાચારી (૧૦ ડિસેમ્બર ૧૮૭૮ – ૨૫ ડિસેમ્બર ૧૯૭૨), જેઓ 'રાજાજી' નામે પણ જાણીતા હતા, તેઓ ભારતના સ્વતંત્રતા સેનાની, રાજપુરુષ, લેખક અને વકીલ હતા. તેઓ ભારતના છેલ્લા ગવર્નર જનરલ હતા. તેઓએ કોંગ્રેસનાં નેતા, મદ્રાસ પ્રેસિડેન્સીના વડા, મદ્રાસના મુખ્યમંત્રી, ભારતના ગૃહમંત્રી અને પશ્ચિમ બંગાળના રાજ્યપાલ તરીકે પણ સેવાઓ આપી હતી. તેઓએ 'સ્વતંત્ર પાર્ટી' નામે પક્ષ પણ રચ્યો હતો અને ભારત રત્ન સન્માન પ્રાપ્ત કરનાર પ્રથમ લોકોમાંના એક હતા.

રાજગોપાલાચારીનો જન્મ ત્યારની મદ્રાસ પ્રેસિડેન્સીના સાલેમ જિલ્લાના (જે હવે તામિલ નાડુ રાજ્યનો કૃષ્ણાગિરિ જિલ્લો છે) થોરાપલ્લી ગામે થયો હતો. તેઓએ સેન્ટ્રલ કોલેજ બેંગાલુરુ અને પ્રેસિડેન્સ કોલેજ મદ્રાસમાં અભ્યાસ કર્યો. સને:૧૯૦૦માં તેમણે વકિલાત શરૂ કરી. રાજકારણમાં પ્રવેશતાં, પ્રથમ સાલેમ નગરપાલિકાનાં સભ્ય અને પછી પ્રમુખ બન્યા. તેઓ કોંગ્રેસમાં જોડાયા અને 'રોલેટ એક્ટ', 'અસહકારની ચળવળ', 'વાઈકોમ સત્યાગ્રહ' અને 'સવિનય કાનૂનભંગની ચળવળ'માં ભાગ લીધો. તેઓએ ૨૧ જૂન ૧૯૪૮થી ૨૬ જાન્યુઆરી ૧૯૫૦ સુધી ભારતનાં ગવર્નર જનરલ તરીકેનો કાર્યભાર સંભાળ્યો હતો. ૧૯૫૫નાં ગણતંત્ર દિન પર તેમને ભારતનાં ઉચ્ચત્તમ નાગરીક સન્માન ભારત રત્નથી સન્માનવામાં આવ્યા.

ચંદ્રશેખર આઝાદ

ભારતીય સ્વતંત્રતા સંગ્રામના મહાનાયક અને લોકપ્રિય સ્વતંત્રતા સૈનાની ચંદ્રશેખર આઝાદનો જન્મ 23 જુલાઈ 1906ના રોજ મધ્યપ્રદેશના ઝાબુઆ જીલ્લાના ભાબરા નામના ગામમાં થયો હતો. તેમના પિતાનું નામ પંડિત સીતારામ તિવારી અને માતાનું નામ જગદની દેવી હતું. તેમના પિતા ઈમાનદાર, સ્વાભિમાની, સાહસી અને વચનના પાક્કા હતા. આ ગુણ ચંદ્રશેખરને પોતાના પિતા પાસેથી વારસામાં મળ્યો હતો.

ચંદ્રશેખર આઝાદ 14 વર્ષની આયુમાં બનારસ ગયા અને ત્યાં એક સંસ્કૃત પાઠશાળામાં અભ્યાસ કર્યો.

ત્યાં તેમણે કાયદાભંગ આંદોલનમાં યોગદાન આપ્યું હતું. 1920-21ના વર્ષમાં તેઓ ગાંધીજીના અસહયોગ આંદોલન સાથે જોડાયા. તેઓ ધરપકડ થયા અને જજ સમક્ષ પ્રસ્તુત કરવામાં આવ્યા.

જ્યાં તેમને પોતાનું નામ આઝાદ, પિતાનું નામ સ્વતંત્રતા અને જેલ ને રહેઠાણ બતાવ્યું.

તેમણે 15 કોડાની સજા આપવામાં% આવી

દરેક કોડા સાથે તેઓ વંદે માતરમ અને મહાત્મા ગાંધીની જય નો સ્વર બુલંદ કર્યો. ત્યારબાદ તેઓ સાર્વજનિક રૂપથી આઝાદ કહેવાયા. ક્રાતિકારી ચંદ્રશેખર આઝાદનું જન્મસ્થાન ભાબરા હવે આઝાદનગરના રૂપમાં ઓળખવામાં આવે છે.

જ્યારે ક્રાતિકારી આંદોલન ઉગ્ર થયું ત્યારે આઝાદ એ તરફ ખેંચાયા અને હિન્દુસ્તાન સોશિયાલિસ્ટ આર્મી સાથે જોડાયા. રામપ્રસાદ બિસ્મિલના નેતૃત્વમાં આઝાદે કાકોરી ષડયંત્ર (1925)માં સક્રિયા ભાગ લીધો અને પોલીસને આંખોમાં ધૂળ નાખીને ફરાર થઈ ગયા.

17 ડિસેમ્બર 1928ના રોજ ચંદ્રશેખર આઝાદ, ભગતસિંહ અને રાજગુરુએ સાંજના સમયે લાહોરમાં પોલીસ અધીક્ષકની ઓફિસને ઘેરી લીધી અને જેવા જે.પી. સાર્ડર્સ પોતાના અંગરક્ષક સાથે મોટર સાઈકલ પર બેસીની નીકળ્યા તો રાજગુરુએ પહેલી ગોળી મારી. જે સાંડર્સના માથા પર વાગી અને તેઓ મોટરસાઈકલ પરથી નીચે પડી ગયા. પછી ભગત સિંહે આગળ આવીને 4-6 ગોળીઓ મારીને તેમને એકદમ ઠંડા કરી નાખ્યા.

જ્યારે સાંડર્સના અંગરક્ષકે તેમનો પીછો કર્યો તો ચંદ્રશેખર આઝાદે પોતાની ગોળીથી તેને પણ સમાપ્ત કર્યો.

એટલુ જ નહી લાહોરમાં અનેક સ્થાન પર પોસ્ટર ચિપકાવી દીધા. જેના પર લખ્યુ હતુ - લાલા લજપતરાયના મોતનો બદલો લઈ લેવામાં આવ્યો છે. તેમના આ પગલાનુ સમસ્ત ભારતના ક્રાંતિકારીઓએ ખૂબ સ્વાગત કર્યુ.

અલફેંડ પાર્ક ઈલાહાબાદમાં 1931માં તેણે રૂસની બોલ્શેવિક ક્રાંતિની તર્જ પર સમાજવાદી ક્રાંતિનુ આહ્વાન કર્યુ.

તેમણે સંકલ્પ કર્યો હતો કે તેઓ ન ક્યારેય પકડાશે અને ન બ્રિટિશ સરકાર તેમને ફાંસી આપી શકશે.

આ સંકલ્પને પૂરો કરવા માટે તેમણે 27 ફેબ્રુઆરી 1931 ના રોજ આ પાર્કમાં ખુદને ગોળી મારીને માતૃભૂમિ માટે પ્રાણોની આહુતિ આપી.

Man Boost

ચિતરંજન દાસ

ચિતરંજન દાસ (5 નવેમ્બર 1869 -

16 જૂન 1925)

ચિતરંજન દાસે સ્વરાજ પાર્ટીની સ્થાપના કરી અને ભારતીય રાષ્ટ્રીય ચળવળમાં સક્રિય સહભાગી હતા. વ્યવસાયે વકીલ, ચિતરંજનને સફળતાપૂર્વક રોબિંદો ઘોષને બચાવવા માટે શ્રેય આપવામાં આવે છે. જ્યારે બાદમાં બ્રિટિશ લોકોએ ગુનાહિત કેસ હેઠળ આરોપ મૂક્યો હતો. દેશબંધુ તરીકે જાણીતા, ચિતરંજનદાસ સુભાષચંદ્ર બોઝની સલાહ માટે જાણીતા છે.

ચેમ્પકરમણ પિલ્લઇ

ચેમ્પકરમણ પિલ્લઇ (15 સપ્ટેમ્બર

1891 - 26 મે 1934)

હંમેશાં ભૂલી ગયેલા સ્વાતંત્ર્ય સેનાની, ચંપકરામન પિલ્લઇ તે કાર્યકર્તાઓમાંના એક હતા. જેમણે વિદેશી ક્ષેત્રથી ભારતની સ્વતંત્રતા માટે લડ્યા હતા. સુભાષચંદ્ર બોઝના નજીકના સહયોગી, પિલ્લઇએ જર્મનીમાં આઝાદીની લડત શરૂ કરી. તે ચેપકારામન પિલ્લઇ હતા જે પ્રખ્યાત સૂત્ર જય હિન્દ સાથે આવ્યા હતા, જે આજે પણ વપરાય છે.

જતીન્દ્ર મોહન સેનગુપ્તા

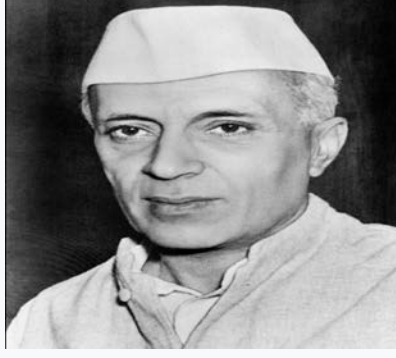

જતીન્દ્ર મોહન સેનગુપ્તા (22

ફેબ્રુઆરી 1885 - 23 જુલાઈ 1933)

વ્યવસાયે વકીલ જતિન્દ્ર મોહન સેનગુપ્તાએ ઘણા યુવા ક્રાંતિકારીઓને મોતની સજાથી બચાવ્યા અને બચાવ્યા. તે ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસમાં પણ જોડાયો હતો અને અસહકાર આંદોલનમાં સક્રિયપણે ભાગ લેતો હતો. રાંચીમાં કેદી તરીકે રાખવામાં આવતાં આખરે મરતા પહેલા અનેક પ્રસંગે તેની ધરપકડ કરવામાં આવી હતી.

જવાહરલાલ નેહરુ

જન્મ 14 નવેમ્બર 1889

મૃત્યુ- 27 મે 1964

પરિચય- ભારતના પ્રથમ પ્રધાનમંત્રી રહેલા પંડિત જવાહરલાલ નેહરુનો જન્મ 14 નવેમ્બર 1889 ઈલાહબાદના એક ધનાઢય પરિવારમાં થયું હતું. તેમના પિતા નો નામ મોતીલાલ નેહરુ અને માતાનુ નામ સ્વરૂપરાની હતું. પિતાનો વ્યવસાય વકીલ હતા. તેમની 3 પુત્રીઓ હતી અને જવાહરલાલ નેહરુ એક પુત્ર હતા.

શિક્ષા- જવાહરલાલ નેહરુને દુનિયાના સરસ શાળી અને વિશ્વવિદ્યાલયમાં શિક્ષા પ્રાપ્ત કરવાનો અવસર મળ્યું હતું. તેને તેમની સ્કૂલી શિક્ષા હેરો અને કોલેજની શિક્ષા ટ્રિનિટી કોલેજ લંદનથી પૂરી કરી હતી. તેને તેમની લોની ડિગ્રી કેમ્બ્રિજ વિશ્વવિદ્યાલયથી પૂરી કરી.

હેરો અને કેમ્બ્રિજમાં અભ્યાસ કરી 1912 માં નેહરુજીએ બાર એટ-લોની ઉપાધિ ગ્રહન કરી અને તે બારમાં બોલાવ્યા. પંડિત નેહરુ શરૂથી જ

ગાંધીજીથી પ્રભાવિત રહ્યા અને 1912માં કાંગ્રેસમાં જોડાયા. 1920ના પ્રતાપગઢના પહેલા ખેડૂત મોર્યાને સંગઠિત કરવાનો શ્રેય તેને જ જાય છે. 1928માં લખનૌમાં સાઈમન કમિશનના વિરોધમાં નેહરૂ ઈજાગ્રસ્ત થયા અને 1930ના મીઠા આંદોલનમાં ગિરફતાર થયા. તેણે 6 મહીના જેલ કાપી. 1935માં અલમોડા જેલમાં આત્મકથા લખી. તેણે કુલ 9 બાર જેલ યાત્રાઓ કરી. તેણે વિશ્વભ્રમણ કર્યા અને અંતરરાષ્ટ્રીય નાયકના રૂપમાં ઓળખાયા.

યોગદાન- તેણે 6 વાર કાંગ્રેસ અધ્યક્ષ પદ (લાહૌર 1929, લખનૌ 1936, ફૈજપુર 1937, દિલ્હી 1951, હૈદરાબાદ 1953 અને કલ્યાણી 1954)ને શુશોભિત કર્યા. 1942ના ભારત છોડો આંદોલનમાં નેહરૂજી 9 ઓગસ્ટ 1942ને મુમ્બઈમાં ગિરફતાર થયા અને અહમદનગર જેલમાં રહ્યા.

જ્યાંથી 15 જૂન 1945ને મુક્ત કરાયા. નેહરૂએ પંચશીલનો સિદ્ધાંત પ્રતિપાદિત કર્યા અને 1954માં ભારતરત્નથી અલંકૃત થયા નેહરૂજીએ તટસ્થ રાષ્ટ્રને સંગઠિત કર્યા અને તેનો નેતૃત્વ કર્યું.

જવાહરલાલ નેહરૂ (14 નવેમ્બર 1889 - 27 મે 1964)

પંડિત જવાહરલાલ નેહરૂ ભારતના સૌથી મહત્વપૂર્ણ સ્વાતંત્ર્ય સેનાનીઓ હતા, જે સ્વતંત્ર ભારતના પહેલા વડા પ્રધાન બન્યા. તેઓ ડિસ્કવરી ઈન્ડિયાના પ્રખ્યાત પુસ્તકના લેખક પણ હતા. નેહરૂ બાળકોને ખૂબ ચાહતા હતા અને તેમને 'ચાચા નેહરૂ' કહેવાતા. તેમના નેતૃત્વ હેઠળ જ ભારતે આર્થિક વિકાસની આયોજિત પદ્ધતિને અપનાવી.

જીવરાજ મહેતા

જીવરાજ મહેતાનો જન્મ ૨૯ ઓગસ્ટ, ૧૮૮૭ના દિવસે અમરેલી ખાતે થયો હતો. તેમના પિતાનું નામ નારાયણભાઈ અને માતાનું નામ જનકબા હતું. આર્થિક રીતે નબળા કુટુંબમાં જન્મેલા ડો. જીવરાજ મહેતાનું બાળપણ તેમ જ તેમનો અભ્યાસકાળ ખુબ જ સંઘર્ષમય રહ્યો હતો. ભણવાનો ખર્ચ મેળવવા માટે તેઓએ શિષ્યવૃત્તિઓ મેળવી, ફી માફી મેળવી અને પોતે ટ્યૂશનો કરી આવક ઉભી કરી હતી. ઈ. સ. ૧૯૦૩ના વર્ષમાં તેઓએ મેટ્રિકની પરીક્ષામાં બહુ જ સારી સફળતા મેળવી હતી અને ત્યારબાદ દાકતરી અભ્યાસક્રમ માટે મુંબઈની ગ્રાન્ટ મેડિકલ કોલેજમાં પ્રવેશ મેળવ્યો હતો. મેડિકલ શિક્ષણ માટે શેઠ વી.એમ. કપોળ બોર્ડિંગ ટ્રસ્ટની સ્કોલરશીપ, તે શિક્ષણ માટે, બ્રિટિશ મેડિકલ સર્વિસના ઓફિસરો આગળ બહુ કપરી પ્રવેશ પરીક્ષા પાસ કરી હતી. એના છેલ્લા વર્ષમાં આઠમાંથી સાત ઈનામો મેળવ્યા હતા અને આઠમું ઈનામ પણ હોસ્ટેલના સાથી સાથે પ્રાપ્ત કર્યું હતું.

ઈ.સ. ૧૯૩૦માં ગાંધીજીના નેતૃત્વ હેઠળ સ્વાતંત્ર્યસંગ્રામ ખેડાયો ત્યારે મુંબઈ શહેર સંગ્રામ સમિતિની ઉચ્ચ ભીતરી સમિતિના તેઓ સભ્ય હતા અને લડતના સંચાલનમાં

મહત્વનો ફાળો આપ્યો હતો. ગાંધીજીને પણ તેમણે તબીબી સેવાઓ આપી હતી. ઈ.સ. ૧૯૪૨માં 'હિંદ છોડો' આંદોલનમાં પણ તેમણે બીજી વાર જેલવાસ ભોગવ્યો. ઈ.સ. ૧૯૪૬ થી ૧૯૪૮ સુધી તેઓ મુંબઈ ધારાસભાના સભ્ય રહ્યા હતા. ઈ.સ. ૧૯૪૯ થી ૧૯૫૦ સુધી મુંબઈ રાજ્યના પ્રધાનમંડળમાં સેવાઓ આપી હતી. ઈ.સ. ૧૯૫૨ થી ૧૯૬૦ સુધી તેઓ નાણાંપ્રધાન રહ્યા હતા. ઈ.સ. ૧૯૬૦માં પહેલી મે ના રોજ ગુજરાતનું અલગ રાજ્ય થયું ત્યારે તેઓ ગુજરાત રાજ્યના પ્રથમ મુખ્યમંત્રી બન્યા. ગુજરાતના પ્રશ્નો ઊંડો અભ્યાસ કરી વિવિધ પ્રશ્નો એક પછી એક હલ કર્યા. નવા રાજ્યની નવી રાજધાની ક્યાં રાખવી એ અંગે લાંબી મંત્રણા પછી ગાંધીનગર રાખવાનું નક્કી કરવામાં આવ્યું. તેમણે ૧૯૬૦માં ગુજરાત સ્ટેટ ફર્ટીલાઈઝર કંપનીની રચના કરી. વડોદરામાં પ્રેટ્રોકેમિકલ્સ ઉદ્યોગની સ્થાપના કરી. અમદાવાદમાં એશિયાની પ્રખ્યાત સિવિલ હોસ્પિટલનું બાંધકામ કરાવ્યું. આ ઉપરાંત ગુજરાતમાં ખાદી અને ગ્રામોદ્યાર બોર્ડની રચના કરવામાં આવી. ગુજરાતમાં દારૂબંધી દાખલ કરી. ૧૯૬૪-૧૯૬૬ ઇન્ડિયામાં ભારત તરફથી હાઈ કમિશ્નર રહ્યા હતા. ૯૧ વર્ષની વયે ૭ નવેમ્બર ૧૯૭૮ ના રોજ તેમનું અવસાન થયું હતું.

જે. પી. નારાયણ

જે. પી. નારાયણ (11 October 1902 - 8
October 1979)

ગંગા શરણ સિંહ નામના રાષ્ટ્રવાદીનો એક નિકટનો મિત્ર,
જયપ્રકાશ નારાયણ વર્ષ 1929 માં ભારતીય રાષ્ટ્રીય
કોંગ્રેસમાં જોડાયો, જે દરમિયાન ગાંધીજી તેમના
માર્ગદર્શક બન્યા. આ પછી તેમણે ભારત છોડો આંદોલન
અને સિવિલ આજ્ ાલંગમાં સક્રિયપણે ભાગ લીધો. જેના
માટે તેને બ્રિટિશ સરકાર દ્વારા જેલમાં ધકેલી દેવામાં
આવ્યો.

રાણી લક્ષ્મીબાઈ

ઝાંસીની રાણી લક્ષ્મીબાઈ મરાઠા શાસિત ઝાંસી રાજ્યની રાણી હતી. તે સન 1857ના ભારતીય સ્વતંત્રતા સંગ્રામની નાયિકા હતી. તેમનો જન્મ કાશી (વારાણસી) અને મૃત્યુ ગ્વાલિયરમાં થયુ. તેમના બાળપણનું નામ મનિકર્ણિકા હતુ પણ પ્રેમથી બધા તેમને મનુ કહીને બોલાવતા હતા. તેમના પિતાનુ નમ મોરોપંત તાંબે હતુ અને તેઓ એક મહારાષ્ટ્રિયન બ્રાહ્મણ હતા.

મનુ જ્યારે ચાર વર્ષની હતી ત્યારે તેમની માતાનુ મૃત્યુ થઈ ગયુ. તેમનુ પાલન પોષણ પિતાએ જ કયુ. મનુએ બાળપણમાં જ શાસ્ત્રોની શિક્ષા સાથે શસ્ત્રોની શિક્ષા પણ પ્રાપ્ત કરી હતુ. તેમનુ લગ્ન 1842માં ઝાંસીના રાજા ગંગાધર રાવ નિવાલકર સાથે થયુ અને તે ઝાંસીની રાણી બની. લગ્ન સમયે તેમની ઉંમર માત્ર 14 વર્ષની હતી.

વિવાહ પછી તેમનુ નામ લક્ષ્મીબાઈ મુકવામાં આવ્યુ. સન 1851માં રાણી લક્ષ્મીબાઈએ એક પુત્રને જન્મ આપ્યો પણ ચાર મહિનાની આયુમાં જ તેનુ મૃત્યુ થઈ ગયુ. સન 1853માં રાજા ગંગાધર રાવનુ સ્વાસ્થ્ય ઘણુ બગડવાથી

તેમને દત્તક પુત્ર લેવાની સલાહ આપવામાં આવી.

પુત્ર દત્તક લીધા પછી રાજા ગંગાધર રાવનુ મૃત્યુ 21 નવેમ્બર 1853માં થઈ ગયું.

દત્તક પુત્રનું નામ દામોદર રાવ મુકવામાં આવ્યું.

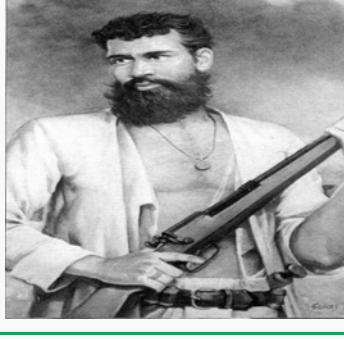
તેથી એક નાળાને પાર કરતી વખતે ઘોડો થંભી ગયો એટલામાં પાછળથી એક

અંગ્રેજ સૈનિકે રાણીનો ડાબો ભાગ કાપી નાખ્યો . આ અવસ્થામાં રાણીએ એ

અંગ્રેજ સૈનિકના ટુકડે ટુકડા કરી નાખ્યા અને ખુદ સ્વર્ગલોક સિધાવી ગઈ.

મહારાણી લક્ષ્મીબાઈની વીરતા ત્યાગ અને બલિદાન પર ભારતીયોને ગર્વ છે

તિલકા માંઝી

તિલકા માંઝી (11 ફેબ્રુઆરી 1750 - 1784)
મંગલ પાંડેએ બ્રિટિશરો સામે લડ્યાના આશરે 100 વર્ષ
પહેલાં, તિલકા માંઝીએ બરાબર એ જ રીતે તેમનું જીવન
કરવાનો પ્રયાસ કર્યો. માંઝીએ ભારતીય સ્વતંત્રતા માટે
લડનાર પ્રથમ બળવાખોર હતો. તેમણે બ્રિટિશરોના શોષણ
સામે લડવા આદિવાસીઓના જૂથનું નેતૃત્વ કર્યું.

દાદાભાઈ નૌરોજી

દાદાભાઈ નૌરોજી (4 સપ્ટેમ્બર

1825 - 30 જૂન 1917)

ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસની સ્થાપનાનું શ્રેય દાદાભાઈ નૌરોજીને આઝાદીની ચળવળના સૌથી અગ્રણી સભ્યો તરીકે યાદ કરવામાં આવે છે. તેમના દ્વારા પ્રકાશિત પુસ્તકોમાંથી, તેમણે બ્રિટિશરોના વસાહતી શાસન વિશે લખ્યું હતું, જેનો હેતુ ભારતની સંપત્તિ લૂંટવાનો હતો.

દામોદર હરિ ચાપેકર

દામોદર હરિ ચાપેકર (1870–1898)

1896 માં પુણેમાં ફેલાયેલા બ્યુબોનિક પ્લેગ દરમિયાન, બ્રિટીશ વહીવટીતંત્ર ભયાનક રોગને કારણે થતા નુકસાનને ઘટાડવા માટે એક વિશેષ સમિતિની સાથે આવ્યું હતું. સમિતિની અધ્યક્ષતા ડબલ્યુ.વી. ત્યાં સી.રંડ નામનો અધિકારી રહેતો હતો. દામોદર હરિ ચાપેકર, તેમના ભાઈ બાલકૃષ્ણ હરિ ચપેકર સાથે ડબલ્યુ.વી. સી.રંડની હત્યા બદલ ધરપકડ કરવામાં આવી હતી અને તેને મૃત્યુદંડની સજા આપવામાં આવી હતી.

દુર્ગાવતી દેવી

દુર્ગાવતી દેવી (દુર્ગા ભાભી) (૭ ઓક્ટોબર ૧૯૦૭ – ૧૫ ઓક્ટોબર ૧૯૯૯) ભારતીય ક્રાંતિકારી અને સ્વતંત્રસેનાની હતા. તેઓ બ્રિટિશ રાજની સામે સશસ્ત્ર લડત ચલાવી રહેલા જૂજ મહિલા ક્રાંતિકારીઓમાંના એક હતા. તેઓ અંગ્રેજ અધિકારી સોન્ડર્સની હત્યા પછી ભગતસિંહ સાથે ટ્રેનમાં નાસી છૂટવાની ઘટનાથી જાણીતા બન્યા હતા,^[૧] અને તેઓ ક્રાંતિકારી ભગવતીચરણ વોહરાના પત્ની હતા^[૨], તેથી હિંદુસ્તાન રીપબ્લિકન એશોસિયેશનના અન્ય સભ્યો તેમને ભાભી કહીને સંબોધતા હતા અને આમ તેઓ ક્રાંતિકારીઓમાં *દુર્ગા ભાભી* વડે જાણીતા બન્યા હતા તેમનો જન્મ પિતા બાંકે બિહારીલાલ ભટ્ટ, વડનગરા નાગરને ત્યાં ૭ ઓક્ટોબર ૧૯૦૭ના રોજ થયો હતો. તેમના પિતા એક નિવૃત્ત જજ હતાં. દુર્ગાદેવીની માતા દુર્ગાદેવીના નાનપણમાં જ અવસાન પામેલા. માતાના અવસાન પછી માત્ર અગિયાર વર્ષની ઉંમરે તેમના લગ્ન ભગવતીચરણ વોહરા, વિસનગરના વતની સાથે થયા હતા.^{[૩][૨]} ભગવતી ચરણ વેપારી અને એક ક્રાંતિકારી પણ હતા. તેમના સંબંધો ચંદ્રશેખર આઝાદ, ભગતસિંહ સાથે હતા. તેમણે જ દુર્ગાદેવીને ક્રાંતિના પાઠ ભણાવ્યા હતા.

नाना साहेब

नाना साहेब (19 मे 1824 - 1857)

1857 ना बलवो दरमियान बलवाभोरोना बूथनुं नेतृत्व कर्या पछी, नाना साहेबे कानपुर जाते ब्रिटीश आर्मीने हरावी. तेणे बची गयेलाओने पण मारी नाभ्या, ब्रिटीश छावणी पर कठोर संदेश भोकल्यो. नाना साहेब अेक सक्षम संयालक तरीके पण जाणीता हता अने 15,000 जेटला भारतीय सैनिकोनुं नेतृत्व कर्युं होवानुं कहेवाय छे.

નેલી સેનગુપ્તા

નેલી સેનગુપ્તા (1886 - 1973)

એડિથ એલન ગ્રે તરીકે જન્મેલી નેલી સેનગુપ્તા એક બ્રિટીશ હતી જેમણે ભારતીયોની સ્વતંત્રતા માટે લડ્યા હતા. તેણે જાતિન્દ્ર મોહન સેનગુપ્તા સાથે લગ્ન કર્યા અને તેણીના લગ્ન પછી ભારતમાં રહી / આઝાદીની લડત દરમિયાન, નેલીએ અસહકાર ચળવળમાં સક્રિયપણે ભાગ લીધો અને અનેક પ્રસંગોએ જેલમાં પણ રહ્યો.

પંડિત બાલ કૃષ્ણ શર્મા

પંડિત બાલ કૃષ્ણ શર્મા (8 ડિસેમ્બર 1897 -
29 એપ્રિલ 1960)

પંડિત બાલ કૃષ્ણ શર્મા ભારતીય સ્વતંત્રતા ચળવળના મહત્વપૂર્ણ સભ્ય હતા, જેની છ જુદા જુદા પ્રસંગે ધરપકડ કરવામાં આવી હતી. તેઓ એક મહત્વપૂર્ણ ક્રાંતિકારી પણ હતા કારણ કે બ્રિટીશ સરકારે તેમને ખતરનાક કેદી જાહેર કર્યા હતા. પંડિત બાલ કૃષ્ણ શર્મા, વ્યવસાયે એક પત્રકાર, ઘણા ભારતીયોને તેમની સ્વતંત્રતા અને લડત માટે ઉભા થવા માટે પ્રેરણા આપવા માટે જવાબદાર હતા.

પુષ્પલ દાસ

પુષ્પલ દાસ (27 માર્ચ

1915 - 9 નવેમ્બર 2003)

ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસના સક્રિય સભ્ય, પુષ્પલા દાસે બાળપણથી જ તેમની ક્રાંતિકારી પ્રવૃત્તિઓ શરૂ કરી હતી. ભગતસિંહની ફાંસીની સજાના વિરોધમાં છોકરીઓના જૂથ ભેગા કરવા બદલ તેને તેમની શાળામાંથી કાઢી મૂક્યો હતો. બાદમાં તેમને સિવિલ આજ ભંગ ચળવળ અને ભારત છોડો આંદોલનમાં ભાગ લેવા બદલ ધરપકડ કરવામાં આવી હતી.

પ્રફુલ્લ યાકી

ક્રાંતિકારી પ્રફુલ્લ યાકી (બાંગ્લા: પ્રફૂલ્લ ઇાકી) (૧૦ ડિસેમ્બર ૧૮૮૮ - ૧ મે ૧૯૦૮)નું નામ ભારતીય સ્વતંત્રતા સંગ્રામના ઇતિહાસમાં અત્યંત સન્માનપૂર્વક લેવામાં આવે છે. તેમનો જન્મ ઉત્તર બંગાળમાં આવેલા બોગરા ગામ (હાલમાં આ ગામ બાંગ્લાદેશમાં આવેલું છે.) ખાતે થયો હતો. જ્યારે તેમની ઉંમર બે વર્ષની હતી ત્યારે એમના પિતાજીનું નિધન થયું હતું. એમની માતાએ અત્યંત કઠિનાઈઓ પાર કરી એમનું પાલન પોષણ કર્યું હતું. વિદ્યાર્થી જીવન વેળાએ જ એમનો પરિચય સ્વામી મહેશ્વરાનંદ દ્વારા સ્થાપિત ગુપ્ત ક્રાંતિકારી સંગઠન સાથે થયો હતો. પ્રફુલ્લ યાકીએ સ્વામી વિવેકાનંદના સાહિત્યનો અભ્યાસ કર્યો અને તેઓ એનાથી અત્યંત પ્રભાવિત થયા હતા.

અનેક ક્રાંતિકારીઓના વિચારોનું પણ પ્રફુલ્લજીએ અધ્યયન કર્યું, જેના કારણે એમની અંદર દેશને સ્વતંત્ર કરાવવા માટેની ભાવના બળવત્તર થતી ગઈ. બંગાળ વિભાજનના સમય વેળા અનેક લોકો એના વિરોધમાં ઊભા રહ્યા. અનેક વિદ્યાર્થીઓએ પણ આ આંદોલનમાં જોર-શોરથી ભાગ લીધો હતો. પ્રફુલ્લજીએ પણ આ આંદોલનમાં ભાગ લીધો હતો. તેઓ આ સમય દરમિયાન રંગપુર જિલ્લા

શાળામાં નવમા ધોરણમાં અભ્યાસ કરતા હતા. પ્રફુલ્લજીને આંદોલનમાં ભાગ લેવાને કારણે એમના વિદ્યાલયમાંથી કાઢી મુકવામાં આવ્યા. ત્યારબાદ પ્રફુલ્લજીનો સંપર્ક ક્રાંતિકારીઓના યુગાંતર પાર્ટી નામના સંગઠન સાથે થયો હતો.

બટુકેશ્વર દત્ત

બટુકેશ્વર દત્ત (૧૯૧૦-૧૯૬૫) એ ૧૯૦૦ના દાયકાની શરૂઆતમાં ભારતીય ક્રાંતિકારી અને સ્વતંત્રતા ચળવળના લડવૈયા હતા.^[૨] ૮ એપ્રિલ ૧૯૨૯ ના દિવસે નવી દિલ્હીની સેન્ટ્રલ લેજિસ્લેટિવ એસેમ્બલીમાં ભગત સિંહની સાથે મળી કેટલાક બોમ્બ ધમાકા કરવા માટે તેઓ જાણીતા છે. ત્યાર બાદ તેમની ધરપકડ કરવામાં આવી અને તેમને આજીવન કેદની સજા મળી હતી. ત્યાં તેમણે અને ભગતસિંહે ભારતીય રાજકીય કેદીઓ સાથેના થનારા અપમાનજનક વર્તનનો વિરોધ કરવા ઐતિહાસિક ભૂખ હડતાલ શરૂ કરી, અને આખરે કેદીઓ માટે કેટલાક અધિકાર મેળવ્યાં.^[૩] તે હિન્દુસ્તાન સોશ્યાલીસ્ટ રિપબ્લિકન એસોસિએશનના સભ્ય પણ હતા. સિંહ અને સુખદેવની સાથે, દત્ત પર સેન્ટ્રલ એસેમ્બલી (કેન્દ્રીય વિધાનસભા)માં બોમ્બ ફેંકવાના કેસમાં મુકદ્દમો ચલાવવામાં આવ્યો હતો, અને તેમને ઈ.સ. ૧૯૨૯ માં દિલ્હીના સેશન્સ ન્યાયાધીશ દ્વારા ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૭ અને વિસ્ફોટક પદાર્થ અધિનિયમની કલમ ૪ હેઠળ આજીવન કેદની સજા ફટકારી હતી. તેમને સેલ્યુલર જેલ, અંદામાન અને નિકોબાર દ્વીપસમૂહ પર મોકલી દેશનિકાલ કરવામાં આવ્યા હતા.

બલવંત રાય મહેતા

બલવંત રાય મહેતા (૧૯ ફેબ્રુઆરી, ૧૯૦૦ - ૧૯ સપ્ટેમ્બર, ૧૯૬૫) એ ભારત દેશના ગુજરાત રાજ્યના દ્વિતીય મુખ્ય મંત્રી, તરીકે સેવા આપી હતી. તેઓ એક ભારતીય રાજકારણી હતા. તેમણે ભારતની સ્વતંત્રતા ચળવળમાં ભાગ લીધો હતો. તેમને લોકશાહી વિકેન્દ્રીકરણ તરફના તેમના યોગદાન માટે "પંચાયતી રાજ શિલ્પી" તરીકે ગણવામાં આવે છે. બલવંત રાય મહેતાનો જન્મ મધ્યમ વર્ગના કુટુંબમાં ભાવનગર રાજ્યમાં ૧૯ ફેબ્રુઆરી, ૧૯૦૦ ના રોજ થયો. તેમણે બી.એ. સુધી અભ્યાસ કર્યો, પરંતુ વિદેશી સરકારનું પ્રમાણપત્ર લેવા ઇનકાર કર્યો હતો. તેમણે ભારતની સ્વતંત્રતા ચળવળમાં ભાગ લીધો હતો. તેઓ ૧૯૨૦ માં અસહકારની રાષ્ટ્રીય ચળવળ જોડાયા હતા. તેમણે રાજ્યમાં સ્વતંત્રતા ચળવળ પર વહન માટે ૧૯૨૧ માં ભાવનગર પ્રજા મંડળ સ્થાપના કરી હતી. તેમણે ૧૯૩૦ થી ૧૯૩૨ ના નાગરિક અસહકાર આંદોલનમાં ભાગ લીધો હતો. તેમણે બારડોલી સત્યાગ્રહમાં ભાગ લીધો હતો. તેમણે બ્રિટિશ રાજ દરમિયાન જેલમાં કુલ સાત વર્ષ ગાળ્યા. ૧૯૪૨ની ભારત છોડો ચળવળમાં ત્રણ વર્ષ કેદ માટે સજા કરવામાં આવી હતી. મહાત્મા ગાંધીના સૂચન પર, તેમણે કોંગ્રેસ કાર્યકારી સમિતિના સભ્યપદ સ્વીકારી હતી. જવાહરલાલ નેહરુ અખિલ ભારતીય કોંગ્રેસ સમિતિના પ્રમુખ બન્યા ત્યારે, તે

તેના જનરલ સેક્રેટરી તરીકે ચૂંટાયા હતા. તેઓ બે વખત લોકસભામાં સંસદના સભ્ય તરીકે ૧૯૪૯ અને ૧૯૫૭માં ચૂંટાયા હતા.^[૧] તેમણે સંસદના અંદાજ સમિતિ ચેરમેન હતા. તેમણે કોમ્યુનિટી ડેવલપમેન્ટ પ્રોગ્રામ અને નેશનલ એક્સ્ટેન્શન સેવાના કામ પરીક્ષણ કરવા માટે અને તેમના વધુ સારી રીતે કામ માટે પગલાં સૂચવે છે. તેઓ જાન્યુઆરી ૧૯૫૭ માં ભારત સરકાર દ્વારા સુયોજિત સમિતિ અધ્યક્ષ બન્યા હતા. આ સમિતિએ નવેમ્બર ૧૯૫૭ માં તેનો અહેવાલ સુપરત કરેલો અને છેલ્લે પંચાયતી રાજ તરીકે ઓળખાતી હતી, જેણે 'લોકશાહી વિકેન્દ્રીકરણ' ની યોજનાનો સ્થાપના ભલામણ કરી છે.^{[૨][૩]}

૧૯ સપ્ટેમ્બર, ૧૯૬૩ ના રોજ તેઓ ગુજરાતના બીજા મુખ્ય પ્રધાન બન્યા હતા. ભારત અને પાકિસ્તાન વચ્ચે યુદ્ધ જેવી પરિસ્થિતિ હતી ત્યારે સપ્ટેમ્બર ૧૯, ૧૯૬૫ ના રોજ, મુખ્ય મંત્રી મહેતાએ ભારત અને પાકિસ્તાન વચ્ચે કચ્છ સરહદ પર ટાટા કેમિકલ્સ, મીઠાપુરથી બીચકાફ્ટ વિમાનમાં ઉડાન ભરી. તેમાં જહાંગીર એન્જિનિયર, ભૂતપૂર્વ ભારતીય એર ફોર્સ પાયલોટ હતા. આ વિમાન પર તેના ઉપરી અધિકારીઓ થી ઓર્ડર પ્રાપ્ત કર્યા પછી પાકિસ્તાન એર ફોર્સ પાયલોટ કૅપ્ટન હુસૈન દ્વારા ગોળી ચલાવવામાં આવી હતી. મહેતાનું, તેમની પત્ની, તેમના ત્રણ સભ્યો, એક પત્રકાર અને બે વિમાન સભ્યો સાથે અકસ્માતમાં કચ્છના સુથરી ગામે મૃત્યુ થયું હતું.^[૪]

બાબા ગુરદિત સિંઘ

બાબા ગુરદિત સિંઘ (25 August
1860 - 24 જુલાઈ 1954)

બાબા ગુરદિતસિંઘ સમજી ગયા કે ભારતને ખરેખર સફળતા મળે તે માટે, તેણે વિદેશમાં સ્વતંત્રતા માટેની તેની લડત લડવી પડશે. પરંતુ કાયદા દ્વારા કેનેડા અને યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ જેવા દેશોમાં એશિયનોના પ્રવેશ પર પ્રતિબંધ છે. આ કાયદાને બદલવા માટે, બાબા ગુરદિતસિંહે કેનેડાની યાત્રા શરૂ કરી અને આ રીતે તેઓ કોમગતા માણની ઘટનામાં સક્રિય રીતે સામેલ થયા.

બાબુ કુંવરસિંઘ

બાબુ વીર કુંવર સિંઘ (૧૭૭૭ - ૨૬ એપ્રિલ ૧૮૫૮) અથવા બાબુ કુંવર સિંઘ અથવા કુંવર સિંઘ એ ૧૮૫૭ની ભારતીય ક્રાંતિના એક નેતા હતા. તેઓ જગદીશપુરના પરમાર રાજપૂતોના ઉજ્જૈનિયા કુળના એક રજપૂત જમીનદાર હતા, જે હાલમાં બિહારના ભોજપુર જિલ્લામાં આવે છે. ૮૦ વર્ષની ઉંમરે, તેમણે બ્રિટીશ ઇસ્ટ ઈન્ડિયા કંપનીની વિરુદ્ધ સશસ્ત્ર સૈનિકોના દળનું નેતૃત્વ કર્યું. તે બિહારમાં અંગ્રેજો સામેની લડતના મુખ્ય આયોજક હતા. તેઓ વીર કુંવર સિંઘ તરીકે જાણીતા છે સિંઘે બિહારમાં ૧૮૫૭ની ભારતીય ક્રાંતિનું નેતૃત્વ કર્યું હતું. જ્યારે તેમને હથિયાર ઉપાડવા માટે કહેવામાં આવ્યું ત્યારે તેઓ લગભગ એંસી વર્ષના હતા અને તેમની તબિયત લથડતી હતી. તેમના ભાઈ બાબુ અમર સિંઘ અને તેમના સેનાપતિ હરે કૃષ્ણ સિંઘ બંને તેમને મદદ કરતા હતા. કેટલાક દલીલ કરે છે કે કુંવરસિંઘની પ્રારંભિક લશ્કરી સફળતા પાછળનું કારણ પાછળ હરે કૃષ્ણ સિંઘ હતા.^[૭] તેમણે અંગ્રેજો સામે સારી લડત આપી અને લગભગ એક વર્ષ સુધી બ્રિટીશ સૈન્યને હંફાવ્યું અને અંત સુધી અજેય રહ્યા. તેઓ ગેરિલા યુદ્ધની કળામાં નિષ્ણાત હતા. તેમની રણનીતિથી અંગ્રેજો મૂંઝાઈ ગયા હતા.^[૮]

સિંઘે ૨૫ જુલાઈએ દાનાપુર ખાતે બળવો કરી રહેલા સૈનિકોની કમાન સંભાળી હતી. બે દિવસ પછી તેમણે જિલ્લા મથક આરા પર કબજો કર્યો. મેજર વિન્સેન્ટ આયરે ૩ ઓગસ્ટે આ શહેર પર હુમલો કરી સિંઘની સેનાને હરાવી અને જગદીશપુરનો નાશ

કર્યો. ક્રાંતિ દરમિયાન, તેની સેનાને ગંગા નદી પાર કરવી પડી હતી ત્યારે ડગ્લાસની સેનાએ તેમની હોડીઓ પર ગોળીબાર કરવાનું શરૂ કર્યું. તેમાંની એક ગોળીએ સિંહના ડાબી કાંડામાં વાગી હતી. સિંહને લાગ્યું કે તેમનો હાથ નકામો થઈ ગયો છે અને ગોળીના કારણે ચેપ લાગવાનું વધારાનું જોખમ છે આથી તેમણે તલવાર કાઢી અને કોણી પાસે તેમનો ડાબો હાથ કાપીને ગંગાને અર્પણ કર્યો. [૯] [૧૦]

સિંહે પોતાનું વતન છોડ્યું અને ડિસેમ્બર ઈ.સ. ૧૮૫૭માં લખનૌ પહોંચ્યા જ્યાં તેમણે અન્ય ક્રાંતિકારી નેતાઓ સાથે મુલાકાત કરી. માર્ચ ૧૮૫૮ માં તેણે આઝમગઢ પર કબજો કર્યો અને આ વિસ્તારને ફરી હસ્તગત કરવાના પ્રારંભિક બ્રિટિશ પ્રયત્નોને કાબૂમાં રાખ્યો. [૧૦] જો કે, તેમને જલ્દી જ તે સ્થળ છોડવું પડ્યું હતું. બ્રિગેડિયર ડગ્લાસનો પીછો ખાળીને તે બિહારના આરામાં પોતાના ઘર તરફ પાછા ગયા. ૨૩ એપ્રિલના દિવસે, કેપ્ટન લે ગ્રાન્ડની આગેવાની હેઠળના સૈન્ય પર સિંહે જગદીશપુર નજીક વિજય મેળવ્યો હતો. ૨૬ એપ્રિલ ૧૮૫૮ ના દિવસે તેમના ગામમાં તેમનું અવસાન થયું. ત્યાર બાદ સંઘર્ષની જવાબદારી તેના ભાઈ અમરસિંહ બીજા પર પર પડી, જેણે ભારે તકલીફો છતાં સંઘર્ષ ચાલુ રાખ્યો અને ઘણા સમય સુધી શાહાબાદ જિલ્લામાં સમાંતર સરકાર ચલાવી. ઓક્ટોબર ૧૮૫૯માં, અમર સિંહ બીજાએ નેપાળ તેરાઇમાં ક્રાંતિકારી નેતાઓ સાથે હાથ મિલાવ્યા.

તેમણે તેમની છેલ્લી લડાઈમાં, જગદીશપુર નજીક ૨૩ એપ્રિલ ૧૮૫૮ના દિવસે લડી અને તેમાં ઇસ્ટ ઇન્ડિયા કંપનીના નિયંત્રણ હેઠળના સૈન્યનો સંપૂર્ણ ધ્વંસ થઈ ગયો હતો. ૨૨ અને ૨૩ એપ્રિલના રોજ ઇજાગ્રસ્ત થવા છતાં તેઓ અંગ્રેજ સૈન્ય સામે બહાદુરીથી લડ્યા અને તેમની સેનાની મદદથી તેમણે અંગ્રેજ સેનાને હાંકી કાઢી, યુનિયન જેકને જગદીશપુર કિલ્લાથી નીચે લાવ્યો અને તેમનો પોતાનો ધ્વજ ફરકાવ્યો. તે ૨૩ એપ્રિલ ૧૮૫૮ ના દિવસે તેઓ પોતાના મહેલમાં પાછા ફર્યા અને ટૂંક સમયમાં જ, ૨૬ એપ્રિલ ૧૮૫૮ ના દિવસે તેમનું અવસાન થયું.!

બાબુ કુંવરસિંઘ (નવેમ્બર 1777 - 26 એપ્રિલ 1858)

80 વર્ષની ઉંમરે , કુંવરસિંહે બિહારમાં અંગ્રેજો સામે સૈનિકોના જૂથનું નેતૃત્વ કર્યું. ગિરિલા યુદ્ધની વ્યૂહરચનાનો ઉપયોગ કરીને , કુંવારે બ્રિટીશ સૈન્યને ઘેરી લીધું હતું અને જગદીશપુર નજીક કેપ્ટન લે ગ્રાન્ડની સેનાને હરાવવામાં સફળ રહ્યો હતો. કુંવરસિંહ તેની બહાદુરી માટે જાણીતા છે અને તેઓ વીર કુંવરસિંહ તરીકે ઓળખાય છે.

બારિન્દ્ર કુમાર ઘોષ

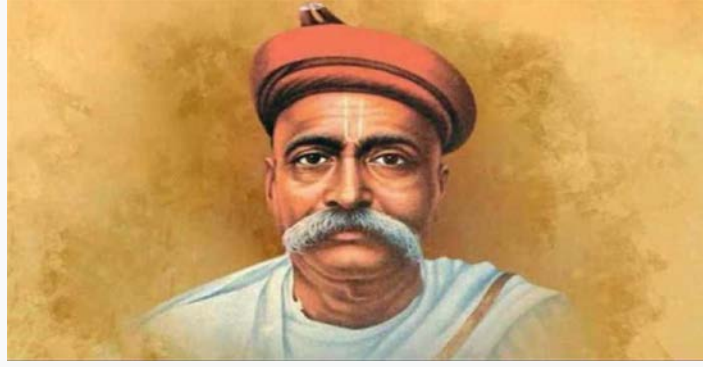
બારિન્દ્ર કુમાર ઘોષ બારિન્દ્ર કુમાર ઘોષ અથવા બારિન્દ્ર ઘોષ અથવા લોકપ્રિય બારિન્દ્ર ઘોષ (૫ જાન્યુઆરી ૧૮૮૦ – ૧૮ એપ્રિલ ૧૯૫૯) એ ભારતીય ક્રાંતિકારી અને પત્રકાર હતા. તેઓ બંગાળના ક્રાંતિકારી સંગઠન જુગાંતરના સહ-સંસ્થાપક હતા. તેઓ શ્રી અરવિંદના નાના ભાઈ હતા. ૧૯૦૨માં તેઓ કલકત્તા પાછા ફર્યા અને જતિન્દ્રનાથ મુખર્જીની મદદથી બંગાળમાં કેટલાક ક્રાંતિકારી જૂથોને સંગઠિત કરવાનું શરૂ કર્યું. ૧૯૦૬માં ભુપેન્દ્ર દત્ત સાથે મળીને બંગાળી સામયિક યુગાંતર પ્રકાશિત કર્યું.^[૧] સમગ્ર બંગાળમાંથી યુવા ક્રાંતિકારીઓની ભરતીમાં બારિન્દ્ર અને જતિનદાસ મુખર્જી ઉર્ફે જતીન બાઘાની મહત્વની ભૂમિકા રહી.

૩૦ એપ્રિલ ૧૯૦૮ના રોજ ખુદીરામ બોઝ અને પ્રફુલ્લ ચાકી દ્વારા કિંગ્સફોર્ડની હત્યાના પ્રયાસ બાદ પોલીસે તેની તપાસને પગલે ૨ મે ૧૯૦૮ના દિવસે બારિન્દ્ર ઘોષ અને અરવિંદ ઘોષ સહિત ૩૪ ક્રાંતિકારીઓને ગિરફતાર કર્યા હતા.^[૧] આ મુકદ્દમામાં (જે અલીપોર બોમ્બ કાંડ તરીકે પણ પ્રખ્યાત છે) બારિન્દ્ર ઘોષ અને ઉલ્લાસકર દત્તાને ફાંસીની સજા ફટકારવામાં આવી હતી જે પાછળથી આજીવન કારાવાસમાં રૂપાંતર કરવામાં આવી હતી. ૧૯૦૯માં દેશબંધુ ચિતરંજનદાસ અને બારિન્દ્ર ઘોષ સહિત અન્ય દોષિતોને અંદામાનની સેલ્યુલર જેલમાં સ્થળાંતરિત કરવામાં આવ્યા હતા.

બારિન્દ્ર ઘોષને પ્રથમ વિશ્વયુદ્ધ બાદ ૧૯૨૦માં આપવામાં આવેલી સામુહિક માફી અંતર્ગત છોડી મૂકવામાં આવ્યા હતા. તેઓ પત્રકારિતાના ક્ષેત્રમાં કારકિર્દી બનાવવા માટે કલકત્તા પાછા ફર્યા હતા પરંતુ થોડા જ સમયમાં પત્રકારિતા છોડી કલકત્તા ખાતે એક આશ્રમની સ્થાપના કરી હતી. તેમણે પોતાના સંસ્મરણ ધ ટેલ ઓફ માય એક્ઝાઇલ – ટ્વેલ્વ ઇયર્સ ઇન અંદામાન નામે પ્રકાશિત કર્યા હતા.^[૨] ૧૯૨૩માં તેઓ તેમના ભાઈ અરવિંદ ઘોષ દ્વારા પોંડિચેરીમાં સ્થાપિત અરવિંદ આશ્રમ ખાતે સ્થળાંતરિત થયા હતા. અહીં શ્રી અરવિંદે તેમને અધ્યાત્મ અને સાધના તરફ પ્રેરિત કર્યા. ૧૯૨૯માં

तेओ इरी कलकत्ता पाछा इर्या अने पत्रकारिता शरु करी. १९३३मां तेमणे ध डोन ओफ इन्डिया नामनुं
ऐक अंग्रेजु अभबार शरु कर्युं. त्यारबाद तेओ स्टेटसमेन समाचारपत्र साथे जोडाया. आ ४ वर्षे तेओ
शैलजा दत्त नामनी विधवा साथे लग्नगुंथिथी जोडायां हता. १९५०मां तेओ बंगाली दैनिक
समाचारपत्र वासुमतिना संपादक बन्या. १८ अप्रिल १९५९ना रोज लांबी मांढगी बाद शेठ सुभलाल
करणानी हોस्पिटलमां तेमनुं अवसान थयुं हतुं.

બાલ ગંગાધર તિલક

જન્મ 23 જુલાઈ- 1856

મૃત્યુ- 1 ઓગસ્ટ સન 1920 મુંબઈ

બાલ ગંગાધર તિલકનો જન્મ મહારાષ્ટ્રના કોંકણ પ્રદેશ (રત્નાગિરી)ના ચિક્કન ગામમાં 23 જુલાઈ 1856ને થયું હતું. તેમના પિતા ગંગાધર રામચંદ્ર તિલક એક ધર્મનિષ્ઠ બ્રાહ્મણ હતા.

તેમના પરિશ્રમના બળ પર શાળાના મેઘાવી છાત્રોમાં બાલ ગંગાધર તિલકની ગણના થતી હતી. તે ભણવાની સાથે-સાથે નિયમિત રૂપથી વ્યાયામ પણ કરતા હતા તેથી તેમનો શરીર સ્વસ્થ અને પુષ્ટ હતું.

સન 1879માં તેને બીએ અને કાયદોની પરીક્ષા ઉત્તીર્ણ કરી. પરિવારવાળા અને તેમના મિત્ર સંબંધી આ આશા કરી રહ્યા હતા કે તિલક વકાલત કરી ધન કમાવશે

અને વંશનો ગૌરવ વધારશે. પરંતુ તિલકએ શરૂઆતથી જ જનતાની સેવાનો વ્રત ધારણ કરી લીધું હતું.

પરીક્ષા ઉત્તીર્ણ કર્યા પછી તેને તેમની સેવાઓ પૂર્ણ રૂપથી એક શિક્ષણ સંસ્થાના નિર્માણને આપી દીધી. સન 1880માં ન્યૂ ઈંગ્લિશ શાળા અને થોડા વર્ષ પછી ફર્ગ્યુસન કોલેજની સ્થાપના કરી. તે હિંદુસ્તાનના એક મુખ્ય નેતા, સમાજ સુધારક અને સ્વતંત્રતા સેનાની હતા. ભારતીય સ્વતંત્રતા સંગ્રામના પહેલા લોકપ્રિય નેતા હતા. તેને સૌથી પહેલા બ્રિટિશ રાજના સમયે પૂર્ણ સ્વરાજની માંગ કરી.

ટિળકનો આ કથન કે "સ્વરાજ માત્રું જન્મસિદ્ધ અધિકાર છે અને હું તેને લઈને રહીશ" ખૂબ પ્રસિદ્ધ થયું. લોકો તેને આદરથી "લોકમાન્ય" નામથી પોકારીને સન્માનિત કરતા હતા. તેને હિંદુ રાષ્ટ્રવાદનો પિતા કહેવાય છે.

લોકમાન્ય ટિળકએ જનજાગૃતિનો કાર્યક્રમ પૂરા કરવા માટે મહારાષ્ટ્રમાં ગણેશ ઉત્સવ અને શિવાજી ઉત્સવ અઠવાડિયુ ઉજવવું શરૂ કર્યું. આ તહેવારના માધ્યમથી જનતામાં દેશપ્રેમ અને અંગ્રેજોના અન્યાયના વિરુદ્ધા સંઘર્ષનો સાહસ ભરાયું.

ટિળકના ક્રાંતિકારી પગલાથી અંગ્રેજ ખડબડાવી ગયા અને તેના પર રાષ્ટ્રદ્રોહનો કેસ ચલાવીને છ વર્ષ માટે "દેશ નિકાળો" નો દંડ આપ્યું અને બર્માની માંડલે જેલ મોકલી દીધું.

આ સમયે ટિળકએ ગીતાનો અભ્યાસ કર્યું અને ગીતાના રહસ્ય નામનો ભાષ્ય પણ લખ્યું. ટિળકના જેલથી છૂટ્યા પછી જ્યારે ગીતાનો રહસ્ય પ્રકાશિત થયું તો તેમનો પ્રચાર-પ્રસાર આંધી-તૂફાનની રીત વધ્યું અને જનમાનાસ તેનાથી વધારે આંદોલિત થયું.

ટિલકએ મરાઠીમાં "મરાઠા દર્પણ અને કેસરી" નામથી બે દૈનિક સમાચાર પત્ર શરૂ કર્યા જે જનતામાં ખૂબ લોકપ્રિય થયા. જેમાં ટિલકએ અંગ્રેજી શાસનની ફૂરતા અને ભારતીય સંસ્કૃતિના પ્રત્યે હીનભાવનાની ખૂબ આલોચના કરી.

તેને બ્રિટિશ સરકારને ભારતીયને તરત પૂર્ણ સ્વરાજ આપવાની માંગણી કરી. જેના ફળસ્વરૂપ અને કેસમાં છાપનાર તેમના લેખોના કારણે તેને ઘણી વાર જેલ મોકલાયું.

ટિલક તેમના ક્રાંતિકારી વિચારો માટે પણ ઓળખાતા હતા. એવા ભારતના વીર સ્વતંત્રતા સેનાનીનો નિધન 1 ઓગસ્ટ 1920ને મુંબઈમાં થયું.

બાલ ગંગાધર તિલક (23 જુલાઈ 1856 - 1 ઓગસ્ટ 1920)
બાલ ગંગાધર તિલક એ ભારતના અગ્રણી સ્વાતંત્ર્ય સેનાનીઓમાંના એક હતા જેમણે "સ્વરાજ મારો જન્મસિદ્ધ અધિકાર છે અને હું તેને લઈશ" ના સૂત્ર સાથે હજારો લોકોને પ્રેરણા આપી હતી. બ્રિટિશરોના વિરોધ તરીકે, તિલકે શાળાઓ સ્થાપી અને બળવાખોર અખબારો પ્રકાશિત કર્યા. બાલ, પાલ અને લાલ - તે ત્રણમાંથી એક તરીકે તે પ્રખ્યાત હતો. લોકો તેને યાહતા હતા અને તેમને તેમના

એક નેતા તરીકે સ્વીકારતા હતા અને તેથી જ તેમને
લોકમાન્ય તિલક કહેવાતા.

બાલકૃષ્ણ હરિ યાપેકર

બાલકૃષ્ણ હરિ યાપેકર (1873 - 1899)

બાલકૃષ્ણ હરિ યાપેકર અને તેના ભાઈ દામોદર હરિ છાપકર એક વિશેષ સમિતિના પ્રભારી હતા ડબલ્યુ.ડી. સી. રેંડને હત્યા બદલ મોતની સજા ફટકારી હતી. જે પ્લેગ ફેલાવવા સામે લડવા માટે બનાવવામાં આવી હતી. રેન્ડની હત્યા કરવામાં આવી હતી કારણ કે તેણે સાવચેતી પગલાના નામે જાહેરમાં મહિલાઓને બળજબરીથી છીનવી અને તેની તપાસ કરીને તેની શક્તિનો દુરુપયોગ કર્યો હતો.

બિપિનચંદ્ર પાલ

બિપિનચંદ્ર પાલ (7 નવેમ્બર 1858 - 20 મે 1932)
બિપિનચંદ્ર પાલ ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસના અગ્રણી સભ્ય
અને અગ્રણી સ્વાતંત્ર્ય સેનાની હતા. તેણે વિદેશી માલ
છોડી દેવાની હિમાયત કરી. તેમણે લાલા લાજપત રાય
અને બાલ ગંગાધર તિલક સાથે ઘણી ક્રાંતિકારી પ્રવૃત્તિઓ
કરી. આ કારણોસર, તેમને ક્રાંતિકારી વિચારોના પિતા
કહેવામાં આવે છે.

બિરસા મુંડા

બિરસા મુંડા ઝારખંડના સ્વાતંત્ર્ય સેનાની અને ક્રાંતિકારી હતા તેમનો જન્મ નવેમ્બર ૧૫, ૧૮૭૫ના દિને ઝારખંડ રાજ્યમાં આવેલા રાંચી શહેર નજીકના ઉલીહાતૂ ગામમાં સુગના મુંડા અને કરમી હાતૂને ત્યાં થયો હતો. સાલ્ગા ગામમાં પ્રાથમિક શિક્ષણ પુરું કર્યા પછી તેઓ ચાઇબાસા ઇંગ્લીશ મિડલ સ્કૂલમાં અભ્યાસ માટે આવ્યા. એમનું મન હમેશાં પોતાના સમાજની બ્રિટિશ શાસકો દ્વારા કરવામાં આવેલી બુરી દશા માટે વિચારતું રહેતું હતું. એમણે મુંડા લોકોને અંગ્રેજોથી મુક્તિ મળે તે માટે જાતે નેતૃત્વ પ્રદાન કર્યું. ૧૮૯૪ના વર્ષમાં નિષ્ફળ ચોમાસાના કારણે છોટાનાગપુરમાં ભયંકર દુકાળ અને રોગચાળો ફેલાયો હતો. બિરસાએ મન લગાવી પોતાના સમાજના લોકોની સેવા કરી.

ઓક્ટોબર ૧, ૧૮૯૪ના દિને નવયુવાન નેતાના રૂપમાં બધા મુંડાઓને એકત્ર કરી એમણે અંગ્રેજો સામે લગાન માફ કરાવવા માટે આંદોલન કર્યું. ૧૮૯૫ના વર્ષમાં એમને ગિરફતાર કરી, હજારીબાગ નગરના કેન્દ્રીય કારાગારમાં બે સાલની કેદની સજા ભોગવવા રાખ્યા. પરંતુ બિરસા અને એમના શિષ્યોએ દુષ્કાળપીડિત જનતાની સહાય કરવાનું પૂરા મનથી નક્કી કરી લીધું હતું અને આ કાર્ય કરીને તેમણે પોતાના જીવનકાળ દરમિયાન જ એક મહાપુરુષનો દરજ્જો મેળવ્યો. બિરસાને તેમના વિસ્તારના લોકો "ધરતી બાબા" નામથી સંબોધન કરતા તેમ જ પૂજતા પણ હતા. એમના પ્રભાવની વૃદ્ધિ થતાં આખા વિસ્તારના મુંડા આદિવાસીઓમાં સંગઠિત થવાની ચેતના જાગી.

૧૮૯૭ના વર્ષથી ૧૯૦૦ના વર્ષ દરમિયાન મુંડા અને અંગ્રેજ સિપાઇઓ વચ્ચે લડાઇ થતી રહી, અને બિરસા તથા એમના શિષ્યોએ અંગ્રેજોના નાકમાં દમ કરી રાખ્યો હતો. ઓગસ્ટ ૧૮૯૭ના સમયમાં બિરસા અને એના ચારસો સાથીઓએ તીર કામઠાં વડે સજ્જ થઇ ખૂંટી થાણા પર હુમલો કર્યો. ૧૮૯૮ના વર્ષમાં તાંગા નદીના કિનારે મુંડાઓની લડાઇ અંગ્રેજ સેના સાથે થઇ, જેમાં પહેલાં તો અંગ્રેજ સેના હારી ગઇ પરંતુ ત્યારબાદ એના બદલે એમના વિસ્તારના ઘણા આદિવાસી નેતાઓની ધરપકડ થઇ. જાન્યુઆરી ૧૯૦૦ ડોમવાડી ના ડુંગરોમાં એક વધુ સંઘર્ષ થયો, જેમાં મોટી સંખ્યામાં સ્ત્રીઓ અને બાળકો માર્યા ગયા. એ વખતે આ જગ્યા પર બિરસા પોતાના લોકોની સભાને સંબોધન કરી રહ્યા હતા. ત્યારબાદ બિરસાના કેટલાક શિષ્યોની ધરપકડ પણ થઇ હતી. અંતે બિરસાએ જાતે ફેબ્રુઆરી ૩, ૧૯૦૦ના દિને ચક્રધરપુરમાં જાતે ધરપકડ વહોરી લીધી.

બિરસા મુંડાએ જૂન ૯ ૧૯૦૦ના દિવસે રહસ્યમય રીતે રાંચી ખાતે કારાગારમાં અંતિમ શ્વાસ લીધા.

બીના દાસ

બીના દાસ (૧૯૧૧ - ૧૯૮૬) એ પશ્ચિમ બંગાળના ભારતીય ક્રાંતિકારી અને રાષ્ટ્રવાદી હતા. તેઓ સ્વતંત્રતાની લડત લડતી સંસ્થા જુગાંતર (યુગાંતર)ના સભ્ય હતા. કોલકતા વિશ્વવિદ્યાલયના કુલપતિ સ્ટેનલી જેક્સનની હત્યા કરવાનો તેમને પ્રયત્ન કર્યો હતો. બીના દાસ કોલકાતામાં મહિલાઓ માટેની અર્ધ-ક્રાંતિકારી સંસ્થા છત્રી સંગઠના સભ્ય હતા. ૬ ફેબ્રુઆરી ૧૯૩૨ ના દિવસે, તેણે કલકત્તા વિશ્વવિદ્યાલયના કન્વોકેશન હોલમાં બંગાળના રાજ્યપાલ સ્ટેનલી જેક્સનની હત્યા કરવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો. તે માટે રિવોલ્વરની આપૂર્તિ અન્ય સ્વાતંત્ર્ય સેનાની કમલા દાસ ગુપ્તા દ્વારા કરવામાં આવી હતી.^[૩] તેણીએ પાંચ ગોળી ચલાવી પણ નિષ્ફળ ગઈ અને તેને નવ વર્ષની સખત કેદની સજા ફટકારવામાં આવી.

ઈ. સ. ૧૯૩૯ માં તેમને કારાગૃહમાંથી જલદી મુક્તિ મળ્યા પછી, તેઓ ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસ પાર્ટીમાં જોડાયા. ઈ.સ. ૧૯૪૨ માં,

તેણે ભારત છોડો આંદોલનમાં ભાગ લીધો હતો અને ૧૯૪૨-૪૫ દરમિયાન ફરી જેલમાં ગયા હતા. ૧૯૪૬-૪૭ સુધી, તે બંગાળ પ્રાંતીય વિધાનસભાના સભ્ય હતા અને ૧૯૪૭-૫૧ સુધી પશ્ચિમ બંગાળ વિધાનસભા ના સભ્ય હતા. ૧૯૪૭ માં, તેમણે જુગાંતર નામના ભારતીય સ્વતંત્રતા ચળવળ જૂથના એક કાર્યકર જતિશચંદ્ર ભૌમિક સાથે લગ્ન કર્યા.^[૬]

તેની બહેન, કલ્યાણી ભટ્ટાચારજીએ *બંગાળ સ્પીક્સ* (૧૯૪૪ માં પ્રકાશિત) નામના પુસ્તકનું સંપાદન કર્યું અને તે તેને સમર્પિત કર્યું.^[૭]

તે સુહાસિની ગાંગુલીની નામના એક સ્વાતંત્ર્ય સેનાનીમિત્ર હતી તેમના પતિના અવસાન પછી તેણે ઋષિકેશમાં એકલ જીવન જીવતા હતા અને અવસાન ગુમનામીમાં થયું હતું. તેમનું મૃત શરીર ૨૬ ડિસેમ્બર ૧૯૮૬ માં આંશિક વિઘટીત અવસ્થામાં રસ્તાની બાજુથી મળી આવ્યું હતું. જે પસાર થતા લોકોને મળી આવ્યું હતું. પોલીસને જાણ કરવામાં આવી અને તેમની તેની ઓળખ નક્કી કરવામાં પોલીસને એક મહિનો લાગ્યો હતો

બેગમ હઝરત મહેલ

બેગમ હઝરત મહેલ (1820 - 7 એપ્રિલ 1879) નાના સાહેબ અને ફૈઝાબાદના મૌલવી જેવા નેતાઓ સાથે કામ કરતાં, બેગમ હઝરત મહેલે 1857 ના બળવો દરમિયાન અંગ્રેજો સામે બળવો કર્યો. પતિની ગેરહાજરીમાં સૈન્યની આગેવાની કર્યા બાદ તે લખનૌને અંકુશમાં લેવામાં સફળ થઈ. તેમણે નેપાળ પરત ફરતા પહેલા મંદિરો અને મસ્જિદો તોડવાની વિરુદ્ધ બળવો કર્યો.

ભગતસિંહ

તેમનો જન્મ ૨૮મી સપ્ટેમ્બર, ઈ.સ. ૧૯૦૭ના દિવસે લ્યાલપૂર, પંજાબમાં થયો હતો. વ્યવસાયે તેઓ જાટ ખેડૂત હતા. ભગતસિંહના પિતાનું નામ કિશનસિંહ અને માતાનું નામ વિદ્યાવતી હતું. ભગતસિંહનું પ્રાથમિક શિક્ષણ બંગામાં થયું હતું. ત્યારબાદ તેઓ લાહોરની ડી.એ.વી. હાઈસ્કૂલમાં ભણ્યા હતા. અભ્યાસ દરમિયાન તેમના જીવન પર ભાઈ પરમાનંદ અને જયચંદ વિધ્યાલંકાર નામના રાષ્ટ્રવાદી શિક્ષકનો પ્રભાવ પડ્યો હતો.

ભગતસિંહ શરૂઆતમાં કોંગ્રેસમાં જોડાયા હતા પણ અમુક કારણોસર તેમણે તેનો ત્યાગ કર્યો હતો. ભગતસિંહ અસહકાર આંદોલન સમયે કોલેજ છોડી હતી. તે પછી તેઓ રાષ્ટ્રસેવામાં જોડાઈ ગયા હતા. તેઓ હિંદુસ્તાન સોશિયાલિસ્ટ રિપબ્લિકન એસોસિયેશનના સભ્ય બન્યા^[૨] અને આગળના સમયમાં મહામંત્રી પણ બન્યા હતા. ઈ.સ. ૧૯૨૫ માં નવજવાન ભારત સભાની સ્થાપના કરી જેથી તેમને સુખદેવ, યશપાલ, ભગવતી ચરણ વોહરા, ચંદ્રશેખર આઝાદ, યતિન્દ્રનાથ દાસ જેવા વીર ક્રાંતિકારીઓનો ભેટો થયો. તેઓ યતિન્દ્રનાથ દાસ પાસે બોમ્બ બનાવતા શીખ્યા અને

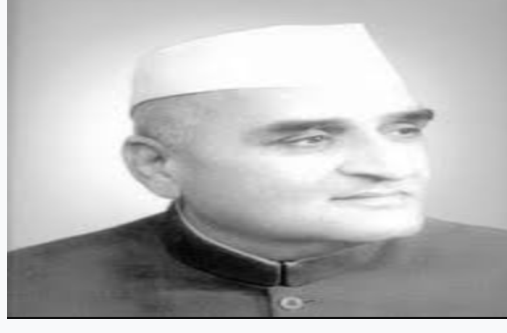
૧૯૨૬ માં દશેરાના દિવસે એક બોમ્બ ફેંક્યો જેમાં તેમની ધરપકડ કરવામાં આવી પણ ભગતસિંહના વિરુદ્ધ કોઈ પુરાવા ન મળ્યા હોવાથી તેઓ છૂટી ગયા.^[૧]

ભગતસિંહ માર્ક્સવાદ, સમાજવાદ, સોવિયત સંઘની તથા અન્ય મોટી ક્રાંતિઓ વિષે ઊંડો અભ્યાસ કર્યો હતો અને તેઓ તેમના સાથીઓને પણ વાંચન માટે આગ્રહ કરતાં હતા.^[૧]

તેમના પિતા કિશનસિંહ તેમના લગ્ન કરવાનું નક્કી કર્યું છે તે વાત જાણી તેઓ લાહોરથી નાસી છૂટ્યા હતા અને ગુપ્ત વેશે દિલ્હીમાં જઈ રહ્યા. થોડા સમય બાદ કાનપુર ગયા અને ત્યાં 'અર્જુન' તથા 'પ્રતાપ' નામના સામયિકમાં લેખો લખી ગુજરાન ચલાવ્યું

૮ એપ્રિલ ૧૯૨૯ના રોજ ભગતસિંહ અને બટુકેશ્વર દત્ત દિલ્હીમાં કેન્દ્રિય ધારાસભા ચાલુ હતી ત્યારે ત્યાં બોમ્બ નાખ્યા અને નાસી જવાને બદલે ત્યાં ઊભા રહી ગયા. પકડાયા પછી તેમના પર મુકદમો ચાલ્યો હતો. ૭ ઓક્ટોબર ૧૯૩૦ના રોજ ભગતસિંહ, સુખદેવ, રાજગુરુને ફાંસીની સજા ફરમાવાઈ હતી. ૧૯૩૧માં નક્કી થયા મુજબ ૨૪મી માર્ચે ફાંસી આપવાની જાહેરાત થયેલી. સમગ્ર દેશમાં એની ચર્ચા અને વિરોધ વ્યાપક બનેલાં. સરકારે વિરોધના ડરથી એક દિવસ પહેલા, ૨૩મી માર્ચે, સાંજે ત્રણેયને અચાનક ફાંસીએ લટકાવી દીધા હતા. ફાંસી પછી, ચૂપચાપ, ઉતાવળે, સતલજ નદીના કિનારે, હુસૈનીવાલા ફિરોજપુરમાં અંતિમ સંસ્કાર કરી દીધેલા. આના કારણે તેમણે સજા કરવામાં આવી હતી. ત્યારબાદ તેમની લાહોર સેન્ટ્રલ જેલમાં ફાંસીએ ચડતાં પહેલા ઇન્કલાબ ઝિંદાબાદની વીર ગર્જનાઓ કરી હતી

ભીમ સેન સચ્ચર

ભીમ સેન સચ્ચર (1 ડિસેમ્બર 1894 - 18 જાન્યુઆરી 1978)
વ્યવસાયે વકીલ, ભીમ સેન સચ્ચર અન્ય ક્રાંતિકારીઓ અને સ્વાતંત્ર્ય સેનાનીઓ દ્વારા પ્રેરિત હતા. તે નાની ઉંમરે જ ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસમાં જોડાયો. બાદમાં તેમને પંજાબ કોંગ્રેસ સમિતિના સચિવ બનાવવામાં આવ્યા. રસપ્રદ વાત એ છે કે, 1947 પછી, ભીમ સેનની સ્વતંત્રતા માટેની લડત ચાલુ રહી, કારણ કે તેમણે ઈંદિરા ગાંધીના સરમુખત્યારવાદ સામે અવાજ ઉઠાવતા પોતાને મુશ્કેલીમાં મુક્યા હતા.

ભૂલાભાઈ ઢેસાઈ

Bhulabhai Desai

ભૂલાભાઈ ઢેસાઈ (13 October 1877 - 6
મે 1946)

ભૂલાભાઈ ઢેસાઈ પ્રખ્યાત સ્વાતંત્ર્ય કાર્યકર હતા. વ્યવસાયે વકીલ, ભૂલાભાઈને બીજા વિશ્વયુદ્ધ દરમિયાન ભારતીય રાષ્ટ્રીય સૈન્ય સાથે જોડાયેલા ત્રણ સૈનિકોનો બચાવ કરવા માટે બહોળા પ્રમાણમાં યાદ આવે છે અને પ્રશંસા કરવામાં આવે છે. મહાત્મા ગાંધીએ શરૂ કરેલી નાગરિક પ્રતિકારમાં ભાગ લેવા બદલ તેમને 1940 માં ધરપકડ કરવામાં આવી હતી

મદનલાલ ધિંગરા

મદનલાલ ધિંગરા (૧૮ સપ્ટેમ્બર ૧૮૮૩ – ૧૭ ઓગસ્ટ ૧૯૦૯) ભારતીય સ્વતંત્રતા સંગ્રામના એક ક્રાંતિકારી હતા.^[૧] ઈંગ્લેન્ડમાં અભ્યાસ દરમિયાન તેમણે અંગ્રેજ અધિકારી વિલિયમ હટ કર્જન વાચલીની હત્યા કરી હતી.[!] મદનલાલ ધિંગરાનો જન્મ ૧૮ ફેબ્રુઆરી ૧૮૮૩ના રોજ એક શિક્ષિત અને સંપન્ન હિન્દુ પરિવારમાં અમૃતસર, પંજાબ ખાતે થયો હતો. તેમના પિતા ડૉ. ગીતામલ ધિંગરા સિવિલ સર્જન હતા. મદનલાલ તેમના માતાપિતાના સાત સંતાનો (૬ પુત્ર ૧ પુત્રી) પૈકી એક હતા.^[૩]

મદનલાલે વર્ષ ૧૯૦૦ સુધી એમબી ઇન્ટરમિડિયેટ કોલેજ, અમૃતસરમાં અભ્યાસ કર્યો. ત્યારબાદ ગવર્નમેન્ટ કોલેજ યુનિવર્સિટીમાં અભ્યાસ અર્થે લાહોર ચાલ્યા ગયા. અહીં તેઓ રાષ્ટ્રવાદી આંદોલનથી પ્રેરીત થયા. તેઓ અંગ્રેજોની સંપત્તિની સરખામણીમાં ભારતની ગરીબીથી વ્યથિત થયા. તેમણે ભારતીય ગરીબી અને દુષ્કાળના કારણો સંબંધિત સાહિત્યનું અધ્યયન કર્યું અને એ તારણ પર આવ્યા કે આ સમસ્યાઓનું સમાધાન સ્વશાસન અને સ્વદેશીમાં નિહિત છે. તેમને સમજાયું કે બ્રિટીશ સરકારની ઔદ્યોગિક અને આર્થિક નીતિઓ સ્થાનિક ઉદ્યોગોને કચડી નાખવા અને બ્રિટીશ ઉત્પાદનને ઉત્તેજન આપવાના પક્ષમાં છે જે ભારતીય ગરીબીનું મુખ્ય

કારણ છે. ઘિંગરાએ ભારતીય ઉદ્યોગોને પ્રોત્સાહિત કરવા બ્રિટીશ વસ્તુઓનો બહિષ્કાર અને સ્વદેશી આંદોલન પર ભાર મૂક્યો.

૨૩ જુલાઈના દિવસે ઓલ્ડ બેઈલી તરીકે ઓળખાતી લંડનની અદાલતમાં મુકદ્દમો ચલાવવામાં આવ્યો. મુકદ્દમા દરમિયાન ઘિંગરાએ જણાવ્યું કે કર્જન વાચલીની હત્યાનો તેમને કોઈ જ અફસોસ નથી. કારણ કે તેમણે ભારતને અમાનવીય બ્રિટીશ શાસનથી મુક્તિ અપાવવામાં પોતાની ભૂમિકા ભજવી છે અને બ્રિટીશ સરકાર દ્વારા ભારતીયોની અમાનવીય હત્યાનો બદલો લીધો છે.^[૪] અદાલત દ્વારા તેમને મૃત્યુદંડની સજા ફટકારવામાં આવી. ૧૭ ઓગસ્ટ ૧૯૦૯ના રોજ લંડનની પેન્ટવિલે જેલમાં તેમને ફાંસી આપવામાં આવી

મહાત્મા જ્યોતીબા ગોવિંદરાવ

મહાત્મા જ્યોતીબા ગોવિંદરાવ કુલે (મરાઠી: જોતીબા ગોવિંદરાવ ફુલે) (૧૧ એપ્રિલ ૧૮૨૭ — ૨૮ નવેમ્બર ૧૮૯૦) એક વિચારક, સમાજસુધારક, લેખક, તત્ત્વચિંતક, દાર્શનિક, વિદ્વાન અને સંપાદક હતા. તેઓ અને તેમની પત્ની સાવિત્રીબાઈ કુલેએ સ્ત્રી શિક્ષણની ચળવળનો પાયો નાખ્યો. આ સિવાય શિક્ષણ, ખેતીવાડી, જ્ઞાતિપ્રથા, સ્ત્રીઓ અને વિધવાઓના ઉત્થાન અને અસ્પૃશ્યતા નિવારણનાં ક્ષેત્રોમાં પણ તેમનું મહત્ત્વપૂર્ણ યોગદાન રહ્યું હતું. તેમનું પ્રમુખ યોગદાન સ્ત્રીઓ અને નીચી જ્ઞાતિના મનાતા લોકોના શિક્ષણક્ષેત્રે હતું. પોતાની પત્નીને ભણાવ્યા પછી ૧૮૪૮માં તેમણે ભારતની બાલિકાઓ માટેની ભારતની પ્રથમ શાળા શરૂ કરી હતી. તેમણે ૨૪ સપ્ટેમ્બર ૧૮૭૩ના રોજ પુના ખાતે સત્યશોધક સમાજ નામની સંસ્થાની સ્થાપના કરી હતી ૧૮૪૮માં, ૨૩ વર્ષની ઉંમરે તેમણે ઇસાઇ મિશનરી દ્વારા સંચાલિત એક કન્યા શાળાની મુલાકાત લીધી. આ જ વર્ષે તેમણે થોમસ પેઇનેનું પુસ્તક *મનુષ્યના અધિકાર* (રાઇટ્સ ઓફ મેન) વાંચ્યું જેનાથી પ્રભાવિત થઈને તેમનામાં સામાજિક ન્યાયની ભાવના વિકસીત થઈ. તેમણે મહેસૂસ કર્યું કે ભારતીય

સમાજમાં નીચલી જાતિઓ અને સ્ત્રીઓને ખૂબ જ નુકસાન થયું છે અને આ વર્ગોની મુક્તિ માટે શિક્ષણ ખૂબ જ મહત્ત્વપૂર્ણ છે.^[૯] આ માટે સૌપ્રથમ તેમણે તેમની પત્ની સાવિત્રીબાઈને લખતાં-વાંચતાં શીખવ્યું. ત્યારબાદ આ દંપતીએ પુણેમાં કન્યાશાળા શરૂ કરી.^[૯] તેમના પુસ્તક *ગુલામગીરી*માં કુલે જણાવે છે કે આ પ્રથમ શાળા બ્રાહ્મણ અને ઉચ્ચ જાતિઓ માટે હતી પરંતુ તેમના જીવનીકારના મત પ્રમાણે આ શાળા નીચલી જાતિની કન્યાઓ માટે હતી.^[૧૦] તેમણે વિધવા પુનર્વિવાહનું સમર્થન કર્યું અને ૧૮૬૩માં સગર્ભા વિધવાઓ સુરક્ષિત જગ્યાએ બાળકોને જન્મ આપી શકે તે માટે એક ઘરની શરૂઆત કરી.^[૧૧] કુલેએ નીચલી જાતિઓની સામાજિક અસ્પૃશ્યતાના કલંકને દૂર કરવા માટે પ્રયત્નો કર્યા

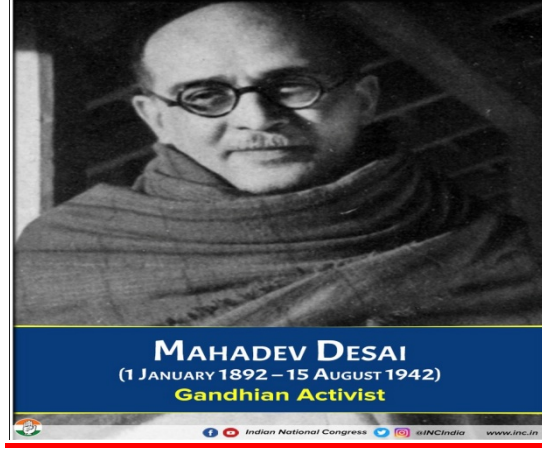
મહાદેવ ગોવિંદ રાણાડે

મહાદેવ ગોવિંદ રાણાડે (18 જાન્યુઆરી
1842 - 16 જાન્યુઆરી 1901)

મહાદેવ ગોવિંદ રાણાડે ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસના મુખ્ય સ્થાપક સભ્યોમાંના એક હતા. મહાદેવ ગોવિંદે, બોમ્બે હાઈકોર્ટના ન્યાયાધીશ તરીકે કામ કરવા ઉપરાંત, સમાજ સુધારણા અને વિધવા પુનર્લગ્નને પ્રોત્સાહિત કરતા સમાજ સુધારક તરીકે કામ કર્યું હતું. તેમનું માનવું હતું કે ભારતની આઝાદીની લડત સમાજ સુધારણા વિના કદી સફળ નહીં થઈ શકે, જે સમયની જરૂરિયાત હતી.

મહાદેવભાઈ હરિભાઈ દેસાઈ

મહાદેવભાઈ હરિભાઈ દેસાઈ (૧ જાન્યુઆરી, ૧૮૯૨ - ૧૫મી ઓગસ્ટ, ૧૯૪૨) સ્વતંત્રતા સેનાની અને પ્રખર રાષ્ટ્રવાદી તેમ જ ચરિત્રલેખક, ડાયરીલેખક, અનુવાદક હતા. તેઓ મહાત્મા ગાંધીનાં અંગત મદદનીશ તરીકે વધુ જાણીતા થયા. તેમનો જન્મ સરસ (મુળગામ દિહેણ) (જિ. સુરત)માં થયો હતો. પ્રાથમિક શિક્ષણ જુદાં જુદાં ગામોમાં કર્યા બાદ માધ્યમિક શિક્ષણ સુરત અને ઉચ્ચશિક્ષણ મુંબઈની ઍલ્ફિન્સ્ટન કોલેજમાં સંપન્ન કર્યું. બી.એ. એલએલ. બી. થઈ અમદાવાદમાં વકીલાતનો આરંભ કરેલો પણ સફળ ન થતાં સરકારી ખાતામાં જોડાયેલા. ત્યારબાદ ગાંધીજીથી પ્રભાવિત થઈને ૧૯૧૭ થી તેમના અંતેવાસી બન્યા. તેમને સાહિત્ય અકાદમીનો ૧૯૫૫નો પુરસ્કાર અર્પણ થયો હતો.

૧૯૪૨માં કારાવાસમાં હૃદય બંધ પડવાથી પૂના ખાતે તેમનું અવસાન થયું હતું.

મહારાણા પ્રતાપ

મહારાણા પ્રતાપ (૯મી મે, ૧૫૪૦- ૧૯મી જાન્યુઆરી, ૧૫૯૭) ઉદેપુર, મેવાડમાં સિસોદીયા રાજવંશના રાજા હતા. એમનું નામ ઇતિહાસમાં અપ્રતિમ વીરતા બતાવવા માટે તેમ જ સખત પ્રતિજ્ઞા પાળવા માટે અમર થઈ ગયું છે. એમણે કેટલાંય વર્ષો સુધી મુગલ બાદશાહ અકબર સાથે પોતાનું સામ્રાજ્ય ટકાવી રાખવા તેમ જ પાછું મેળવવા સંઘર્ષ કર્યો હતો. એમનો જન્મ રાજસ્થાનના પાલી શહેરમાં મહારાણા ઉદયસિંહ અને રાણી જીવંતબાઈના ઘરમાં થયો હતો. કેટલાક ઇતિહાસકારોનું માનવું છે કે તેમનો જન્મ કુંભલગઢ (હાલના રાજસમંદ જિલ્લા)માં થયો હતો. ઇ.સ. ૧૫૭૯થી ૧૫૮૫ સુધી પૂર્વ ઉત્તર પ્રદેશ, બંગાળ, બિહાર તથા ગુજરાતના મુગલ શાસિત પ્રદેશોમાં વિદ્રોહ થવા લાગ્યો હતો, પરિણામે અકબર આમાં જ ગુંચવાયેલો રહ્યો અને મેવાડ પરથી મોગલોનો દબાવ ઘટી ગયો અને આ તકનો લાભ ઉઠાવી મહારાણાએ ઇ.સ. ૧૫૮૫માં મેવાડમુક્તિ પ્રયત્નો તેજ કરી દીધા. મહારાણાની સેનાએ મોગલ ચોકીઓ પર આક્રમણ શરૂ કરી દીધા અને તરત જ ઉદયપુર સહિત ૩૬ મહત્વપૂર્ણ સ્થાનો પર મહારાણાનું આધિપત્ય સ્થાપિત થઈ ગયું. મહારાણા પ્રતાપ જે સમયે સિંહાસન પર

બેઠા, તે સમયે જેટલા મેવાડ પર તેમનો અધિકાર હતો, લગભગ એટલા જ જમીન ભાગ પર તેમની સત્તા સ્થાપિત થઈ ગઈ. બાર વર્ષના સંઘર્ષ પછી પણ અકબર તેમાં કોઈ પરિવર્તન કરી શક્યો નહીં અને આમ મહારાણા લાંબાગાળાના સંઘર્ષ પછી મેવાડને મુક્ત કરવામાં સફળ રહ્યા અને આ સમય મેવાડ માટે એક સુવર્ણ યુગ સાબિત થયો. મેવાડ પર લાગેલા આ ગ્રહણનો અંત ઈ.સ.૧૫૮૫માં થયો. ત્યારબાદ મહારાણા પ્રતાપ પોતાના રાજ્યની સુખ-સાધનામાં જોડાઈ ગયા, પણ દુર્ભાગ્યે લગભગ અગિયાર વર્ષ પછી ૧૯ જાન્યુઆરી ૧૫૯૭ તેમની નવી રાજધાની ચાવંડમાં તેમનું અવસાન થયું.

મંગલ પાંડે

મંગલ પાંડે એ એક ભારતીય સૈનિક હતા. ૧૮૫૭ની ભારતીય ક્રાંતિના સમયની ઘટનામાં તેમણે મહત્વની ભૂમિકા ભજવી હતી. તેઓ બ્રિટિશ ઈસ્ટ ઇન્ડિયા કંપનીની ૩૪મી બેંગાલ નેટીવ ઈન્ફેન્ટ્રી (BNI)માં સિપાહી હતા. તે સમયનો બ્રિટિશ ઇતિહાસ તેમને રાજદ્રોહી કે બળવાખોર ગણે છે પણ આધુનિક કાળના ભારતીયો તેમને એક નાયક ગણે છે. ૧૯૮૪માં ભારત સરકારે તેમની યાદમાં ટપાલ ટિકિટ બહાર પાડી હતી. ઘણાં સિનેમા આદિમાં તેમના જીવન અને કાર્યોને દર્શાવાયા છે

મંગલ પાંડેનો જન્મ સુપરત કરાયેલા અને જીતેલા પ્રાંત (સીડેડ એન્ડ કોન્કર્ડ પ્રોવીન્સ - હાલનું ઉત્તર પ્રદેશ)ના બલિયા જિલ્લામાં નાગવા ગામમાં એક બ્રાહ્મણ પરિવારમાં થયો હતો. તેઓ ૧૮૪૯માં બંગાળ સેનામાં જોડાયા. માર્ચ ૧૮૫૭માં ૩૪મી બેંગાલ નેટીવ ઈન્ફેન્ટ્રી (BNI)ની પાંચમી કંપનીમાં તેઓ નિજ સૈનિક (પ્રાયવેટ સોલ્જર) હતા.

૯ માર્ચ ૧૮૫૭ના દિવસે લિયુટેનન્ટ બોગને સમાચાર મળ્યા કે તે સમયે બરાકપુરમાં શેલી ૩૪મી બેંગાલ નેટીવ ઈન્ફેન્ટ્રીના અમુક લોકો ભડકી ઉઠ્યા હતા. તેમને એવા પણ સમાચાર મળ્યા અકે પરેડ મેદાનની બાજુમાં મંગલ પાંડે નામનો એક સિપાહી રેજિમેન્ટની ગાર્ડ રૂમ બહાર બંદૂક લઈ ઊભો હતો અને અન્ય સિપાહીઓને બળવો કરી જે પહેલો યુરોપિય દેખાય તેને ગોળી મારવાનું કહેતો હતો. પાછળની તપાસ આદિમાં જણાયું કે મંગલ પાંડે સિપાહીઓના અસંતોષને કારણે દુઃખી હતા. ભાંગના નશામાં તેમણે સમાચાર સાંભળ્યા કે બ્રિટિશ સૈનિકોની એક સ્ટીમર કેન્ટોન્મેટ નજીક ઊતરી છે આથી તેઓ શસ્ત્ર છીનવી ક્વાર્ટર ગાર્ડની ઈમારત નજીક પહોંચ્યા હતા

મંગલ પાંડેની ફાંસીની સજા ૧૮ એપ્રિલના દિવસે નક્કી કરાઈ હતી પણ તેને દસ દિવસ પહેલાંજ સજા આપવામાં આવી. જમાદાર ઈશ્વરી પ્રસાદને ૨૧ એપ્રિલના દિવસે ફાંસી અપાઈ.

મેડમ ભીખાઈજી કામા

મેડમ ભીખાઈજી કામાનો જન્મ ૨૪ સપ્ટેમ્બર ૧૮૬૧ ના રોજ મુંબઈના એક શ્રીમંત પારસી પરિવારમાં થયો હતો. પિતાનું નામ સોરાબજી કામજી પટેલ અને માતાનું નામ જીજીબાઈ હતું. સોરાબજી મુંબઈના જાણીતા વેપારી હતા. ભીખાઈજી કામા એલેક્ઝાન્ડર પારસી ગર્લ્સ સ્કૂલમાં શિક્ષણ પ્રાપ્ત કર્યું હતું. શાળાના અભ્યાસ દરમિયાન ભીખાઈજી તેજસ્વી વિદ્યાર્થીની તરીકે વર્ગમાં પ્રથમ આવતા હતા. નાની ઉમરથી જ દેશપ્રેમના બીજ તેના માનમાં રોપાઈ ચૂક્યા હતા.

બ્રિટીશ જુલમશાહીનો પહેલેથી જ વિરોધ કરી પોતાના દીન દુઃખીયા ભાઈ બહેનોની સેવા કરવાનું તેને મનોમન નક્કી કરી દીધું હતું. સમાજસેવાની સેવા તેને પોતાના શાળા કોલેજના વર્ષો દરમિયાન જ શરૂ કરી દીધું હતું.

ઈ.સ. ૧૮૯૭માં મુંબઈમાં પ્લેગની મહામારીનો રોગ ફેલાઈ ચૂક્યો હતો ત્યારે પોતાના જાનના જોખમે પણ લોકોની સેવામાં તેઓ લાગી ગયા હતા. પ્લેગના ચેપી રોગમાં માદામ ભીખાઈજી પણ સપડાઈ ગયા હતા પરંતુ ભવિષ્યમાં બ્રિટીશરો સામે ટક્કર લેનાર આ વીરાંગના પ્લેગના રોગનો હિંમતપૂર્વક પ્રતિકાર કર્યો.

સમાજસેવાને મનોમન વારી ચૂકેલા માદામ ભીખાઈજી લગ્ન કરવાના વિરુદ્ધમાં હતા. પરંતુ પિતાના આગ્રહને વશ થઈને મોતી કે.આર.કામા સાથે લગ્ન કર્યા હતા.^[૧] લગ્ન

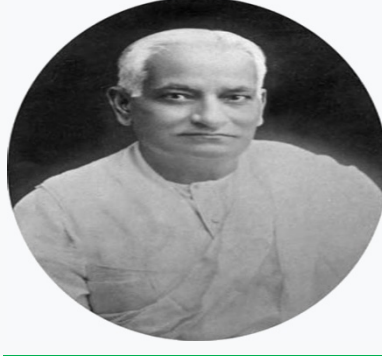
કર્તા બાદ પણ તેમણે મન સમાજસેવા અને દેશપ્રેમ સર્વોપરી હતા. એટલે તેમનું લગ્નજીવન લાંબુ સમય તાકી શક્યું નહિ. વારંવાર પતિ સાથે થતાં વિખવાદથી તેઓ બંને અલગ થઈ ગયા હતા. આ રીતે પતિથી છૂટા પડ્યા બાદ પણ પોતાની તમામ શક્તિઓ અને પોતાનું સર્વસ્વ દેશની સમર્પિત કરી દીધું હતું.

તેમણે ઈ.સ. ૧૯૦૫માં વંદે માતરમ નામનું ક્રાંતિકારી અખબાર જીનીવાથી શરૂ કર્યું હતું. અને તેમાં તેમણે અંગ્રેજોની દમનનીતિનો ચિતાર રજૂ કર્યો. તેમની તબિયત બગડતાં મોટી બીમારીની શસ્ત્રક્રિયા કરાવવા માટે તેમને ઇંગ્લેન્ડ જવું પડ્યું ત્યાં તેમનો પરિચય શ્યામજી કૃષ્ણવર્મા સાથે થયો. તે સમયે સર દોરાબજી તાતા અને વીરેન્દ્ર ચટ્ટોપાધ્યાય જેવા અન્ય ક્રાંતિકારીઓ અભિનય ભારત ના નામે એક મંડળી ચલાવતા હતા તેની સાથે માદામ ભીખાઈજી કામા સાથે જોડાઈ ગયા.

વિદેશમાં તેમના વધતા જતા પ્રભાવથી ભયભીત થઈને બ્રિટિશરોએ તેમને ફાંસમાંથી ભારત હાંકી કાઢવાની માંગણી કરી હતી. પરંતુ ફ્રેંચ સરકારે તેમને પોતાની માતૃભૂમિમાં પાછા મોકલવાની અને તેમની સંપત્તિને જપ્ત કરવાની બ્રિટિશરોની માંગણીને નકારી કાઢી હતી. મેડમ કામાને પરાસ્ત કરવાના બ્રિટિશરોના અથાક પ્રયત્નો બાદ પણ મેડમ કામાએ ભારતની સ્વતંત્રતા માટે તેમની લડત ચાલુ રાખી હતી.

ઈ.સ. ૧૯૩૬માં ૧૩મી ઓગસ્ટના રોજ મુંબઈની એક પારસી હોસ્પિટલમાં તેમનું અવસાન થયું હતું

મોતીલાલ નેહરુ

મોતીલાલ નેહરુ (6 મે 1861 - 6 ફેબ્રુઆરી 1931) ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસના એક અગ્રણી નેતા, મોતીલાલ નેહરુ મહત્વપૂર્ણ કાર્યકર અને ભારતીય રાષ્ટ્રીય ચળવળના સભ્ય પણ હતા. તેમના રાજકીય જીવનમાં બે વાર તેઓ કોંગ્રેસના પ્રમુખ તરીકે ચૂંટાયા હતા. તેમણે અસહકાર ચળવળ સહિતના ઘણા વિરોધ પ્રદર્શનમાં સક્રિયપણે ભાગ લીધો હતો, જે દરમિયાન તેમને બ્રિટિશ સરકાર દ્વારા ધરપકડ કરવામાં આવી હતી.

મૌલાના અબુલ કલામ આઝાદ

મૌલાના અબુલ કલામ આઝાદ (11 નવેમ્બર 1888 - 22 ફેબ્રુઆરી 1958)

મૌલાના અબુલ કલામ આઝાદ ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસના સક્રિય સભ્ય અને મહાન સ્વાતંત્ર્ય સેનાની હતા. મૌલાના આઝાદે મોટા ભાગની મહત્વપૂર્ણ આંદોલનમાં ભાગ લીધો. તેમણે સપ્ટેમ્બર 1923 માં કોંગ્રેસના વિશેષ સત્રની અધ્યક્ષતા કરી હતી અને 35 વર્ષની વયે તેઓ કોંગ્રેસના પ્રમુખ તરીકે ચૂંટાયેલા સૌથી યુવા વ્યક્તિ બન્યા હતા.

યતિન્દ્ર નાથ દાસ

યતિન્દ્ર નાથ દાસ (બંગાળી: যতীন্দ্রনাথ দাস) (૨૭ ઓક્ટોબર ૧૯૦૪ - ૧૩ સપ્ટેમ્બર ૧૯૨૯) ભારતીય સ્વતંત્રતા ચળવળના કાર્યકર્તા અને ક્રાંતિકારી હતા. તેમને જતીન દાસ તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે. લાહોરની જેલમાં ૬૩ દિવસની ભૂખ હડતાલ બાદ તેમનું મૃત્યુ થયું હતું. યતીનનું ૧૩ સપ્ટેમ્બર ૧૯૨૯ ના રોજ અવસાન થયું.^[૨] દુર્ગા ભાભીએ અંતિમ સંસ્કાર યાત્રાનું નેતૃત્વ કર્યું હતું, જે લાહોરથી ટ્રેન દ્વારા કલકત્તા ગઈ હતી. દાસને શ્રદ્ધાંજલિ આપવા હજારો લોકો રેલ્વે સ્ટેશનો પર દોડી ગયા હતા. કલકત્તામાં બે માઇલ લાંબી શોભાયાત્રા શબપેટીને સ્મશાન સુધી લઈ ગઈ. દાસનો શબપટ સુભાષચંદ્ર બોઝે, હાવડા રેલ્વે સ્ટેશન પર મેળવ્યો અને અંતિમ સંસ્કાર યાત્રાને સ્મશાનભૂમિ તરફ દોરી ગયા. જેલમાં જતીન દાસની ભૂખ હડતાલ કેદીઓની ગેરકાયદેસર અટકાયત સામેના વિરોધમાં એક નિર્ણાયક ક્ષણ હતી.

દાસ ૧૯૭૯ની ભારતીય ટપાલ ટિકિટ પર

તેમના મૃત્યુ પછી, વાઇસરોયે લંડનને માહિતી આપી હતી કે "ભૂખ હડતાલ પર રહેલા કાવતરાના કેસના શ્રી દાસનું આજે બપોરે ૧ વાગ્યે નિધન થયું હતું. ગઈરાત્રે ભૂખ હડતાલ કરનારા પાંચ લોકોએ તેમની ભૂખ હડતાલ છોડી દીધી હતી. આથી હવે ત્યાં ફક્ત ભગતસિંહ અને દત્ત છે જે ભૂખ હડતાલ પર છે. " ^[૩]

તેમને દેશના લગભગ દરેક નેતા દ્વારા શ્રદ્ધાંજલિ આપવામાં આવી હતી. તેમની જેલ મૃત્યુના વિરોધમાં મોહમ્મદ આલમ અને ગોપીચંદ ભાર્ગવએ પંજાબ વિધાન પરિષદમાંથી રાજીનામું આપ્યું હતું. મોતીલાલ નહેરૂએ લાહોર કેદીઓની અમાનવીયતા સામે સેન્સર તરીકે સેન્ટ્રલ એસેમ્બલી મુલતવી રાખવાનો પ્રસ્તાવ મૂક્યો હતો. ૪૭ ની સામે પપ મતથી સેન્સરની દરખાસ્ત કરવામાં આવી હતી. જવાહરલાલ નેહરૂએ કહ્યું કે, ભારતીય શહીદોના લાંબી અને ભવ્ય યાદીમાં બીજું નામ જોડવામાં આવ્યું છે. ચાલો આપણે માથું નમાવીએ અને સંઘર્ષને આગળ ધપાવવા માટે શક્તિ માટે પ્રાર્થના કરીએ, પછી તે લડત ગમે તેટલી લાંબી ચાલે, કે પરિણામ જે પણ આવે". સુભાષચંદ્ર બોઝે દાસને 'ભારતનો યુવાન દધીચિ' ગણાવ્યો, જેમણે રાક્ષસની હત્યા કરવા માટે પોતાનો જીવ બલિદાન આપ્યો હતો.

રાજકુમારી અમૃત કૌર

રાજકુમારી અમૃત કૌર (2 ફેબ્રુઆરી 1889 - 6 ફેબ્રુઆરી 1964)

અખિલ ભારતીય મહિલા સંમેલનની સહ-સ્થાપક,
રાજકુમારી અમૃત કૌર 1930 માં દાંડી માર્ચની સૌથી
મહત્વપૂર્ણ સભ્ય હતી. દાંડી માર્ચમાં ભાગ લેવા બદલ
જેલવાસ ભોગવ્યા બાદ અમૃત કૌર ભારત છોડો
આંદોલનમાં સક્રિયપણે ભાગ લીધો હતો. જેના માટે તેને
ફરી એકવાર બ્રિટિશ અધિકારીઓ દ્વારા કેદ કરવામાં આવ્યો
હતો.

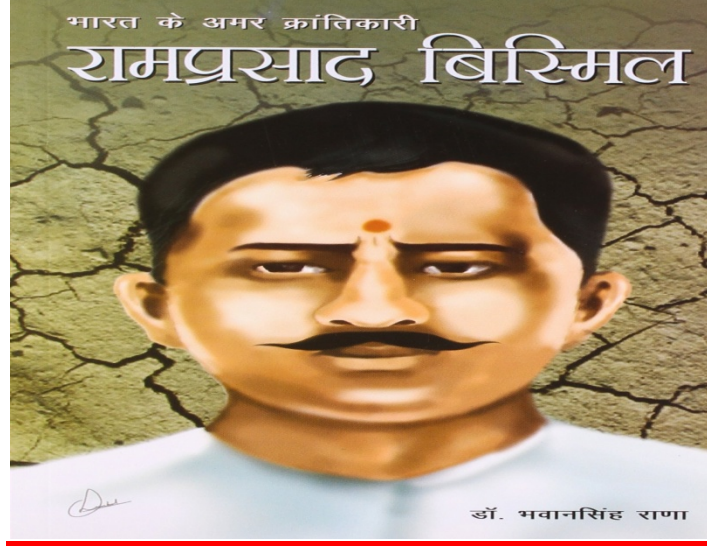
રાની ગેઈડિનલુ

રાની ગેઈડિનલુ (26 જાન્યુઆરી 1915 - 17 ફેબ્રુઆરી 1993)

મહારાણી ગેઈડિનલુ એક રાજકીય નેતા હતા જેમણે બ્રિટીશ શાસનની વિરુદ્ધ બળવો કર્યો. તે 13 વર્ષની ઉંમરે રાજકીય આંદોલનમાં જોડાયો હતો. મણિપુર અને પડોશી વિસ્તારોમાંથી બ્રિટીશ શાસકોના સ્થળાંતર માટે સંઘર્ષ કર્યો. તેણીના વિરોધને ટકી ન શકતાં બ્રિટિશરોએ તેણીની ધરપકડ કરી ત્યારે તેણી માત્ર 16 વર્ષની હતી અને તેને આજીવન કેદની સજા ફટકારી હતી.

રામ પ્રસાદ બિસ્મિલ

રામ પ્રસાદ બિસ્મિલ (૧૧ જૂન ૧૮૯૭ – ૧૯ ડિસેમ્બર ૧૯૨૭) ભારતીય ક્રાંતિકારી હતા.^[૧] તેમણે ૧૯૧૮ના મેનપુરી ષડયંત્ર તથા ૧૯૨૫ની કાકોરી ટ્રેન લૂંટમાં ભાગ લીધો હતો અને બ્રિટીશ સામ્રાજ્યવાદ વિરુદ્ધ સંઘર્ષ કર્યો હતો. સ્વાતંત્ર્ય સેનાની હોવાથી સાથોસાથ તેઓ દેશભક્ત કવિ પણ હતા. રામ, અજ્ઞાત તેમજ બિસ્મિલ ઉપનામથી તેમણે હિન્દી તથા ઉર્દૂમાં કવિતાઓ લખી હતી. જે પૈકી તેઓ બિસ્મિલ તરીકે વધુ જાણીતા થયા. તેઓ આર્ય સમાજ સાથે સંકળાયેલા હતા જ્યાં તેઓ સ્વામી દયાનંદ સરસ્વતી લિખિત સત્યાર્થ પ્રકાશથી પ્રભાવિત થયા. આર્ય સમાજના પ્રચારક અને તેમના ગુરુ સ્વામી સોમદેવના માધ્યમથી તેઓ લાલા હરદયાળ સાથે ગુપ્ત પરિચય ધરાવતા હતા.

બિસ્મિલ ક્રાંતિકારી સંગઠન હિંદુસ્તાન રિપબ્લીક એસોસિયેશનના સંસ્થાપક સદસ્યો પૈકી એક હતા. ભગત સિંહે હિંદી અને ઉર્દૂ કવિ તરીકે તેમની પ્રશંસા કરી હતી.^[૨] બિસ્મિલે અંગ્રેજી પુસ્તક કેથરીન અને બંગાળી પુસ્તક બોલ્શેવિકોકી કરતૂતનો અનુવાદ પણ કર્યો હતો.

૯ ઓગસ્ટ ૧૯૨૫ના દિવસે થયેલ કાકોરી કાંડના સંદર્ભે તેમના પર કેસ ચાલ્યો અને કેસની સુનાવણી બાદ બિસ્મિલ, અશફાક ઊલ્લા ખાન, ઠાકુર રોશન સિંહ, રાજેન્દ્રનાથ લાહિડી સહિતના બધાને ફાંસીની સજા થઈ અને ૧૯ ડિસેમ્બર ૧૯૨૭ના દિવસે ગોરખપુરની જેલમાં રામ પ્રસાદ બિસ્મિલને ફાંસી આપી દેવામાં આવી.

રામ મનોહર લોહિયા

રામ મનોહર લોહિયા (23 માર્ચ 1910 -
12 October 1967)

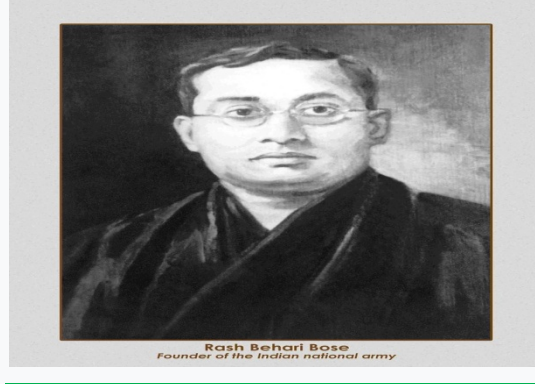
કોંગ્રેસના સમાજવાદી પક્ષના સ્થાપક સભ્યોમાંના એક ,
રામ મનોહર લોહિયા ભારતીય સ્વતંત્રતા ચળવળના સક્રિય
સભ્ય હતા. ભારત છોડો આંદોલન યોજવામાં લોહિયા એ
મુખ્ય સભ્ય હતા , જેના માટે તેમને 1944 માં ધરપકડ
કરવામાં આવી હતી અને ત્રાસ આપવામાં આવ્યો હતો.
તેમણે કોંગ્રેસ રેડિયો માટે પણ કામ કર્યું , જેમણે બ્રિટિશ
વિરોધી સંદેશાઓનો ગુપ્ત રીતે પ્રચાર કર્યો.

રામસિંહ કુકા

રામસિંહ કુકા (૩ ફેબ્રુઆરી ૧૮૧૬ - ૧૮ જાન્યુઆરી ૧૮૭૨)
રામસિંહ કુક એક સમાજ સુધારક હતા, બ્રિટીશ વેપારીઓ
અને સેવાઓનો ઇનકાર કરીને અસહકાર આંદોલન શરૂ
કરનાર પ્રથમ ભારતીય તરીકે જાણીતા હતા. મહાદેવ
ગોવિંદ રાણાડેની જેમ, તેઓ પણ, બ્રિટીશ શાસન સામે
કડક વલણ અપાવવા માટે સામાજિક સુધારણાના મહત્વને
સમજી ગયા. તેથી, રામસિંહ કુકાએ સામાજિક સુધારાને
ખૂબ મહત્વ આપ્યું.

રાસ બિહારી બોઝ

રાસ બિહારી બોઝ

(25 મે 1886 - 21 જાન્યુઆરી 1945)

રાસ બિહારી બોઝ સૌથી મહત્વપૂર્ણ ક્રાંતિકારીઓમાંના એક હતા જેમણે ભારતના તત્કાલીન વાઇસરોય લોર્ડ હાર્ડિંગની હત્યા કરવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો. અન્ય ક્રાંતિકારીઓની સાથે બોસને ગદર મુત્તી અને ભારતીય રાષ્ટ્રીય સૈન્યના આયોજનનું શ્રેય પણ આપવામાં આવે છે. તેઓ જાપાનીઓને તેમની સ્વતંત્રતાની લડતમાં મદદ કરવા માટે સમજાવવા માટે પણ સામેલ હતા.

લક્ષ્મી સહેગલ

લક્ષ્મી સહેગલનો જન્મ મદ્રાસ પ્રેસિડેન્સીના એક ભાગ મલબારમાં લક્ષ્મી સ્વામિનાથન તરીકે ૨૪ ઓક્ટોબર ૧૯૧૪ ના દિવસે થયો હતો. તેમના પિતાનું નામ એસ. સ્વામિનાથન હતું તેઓ મદ્રાસ હાઈકોર્ટમાં એક વકીલ હતા. તેમની માતાનું નામ એ. વી. અમ્મુકુટી હતું, જેઓ કેરળના પાલઘાટના વડક્કથ તરીકે ઓળખાતા અંકારના રાજવી નાયર કુટુંબના વ્યક્તિ અને એક સમાજસેવિકા અને સ્વતંત્રતા કાર્યકર હતા અને તેઓ અમ્મૂ સ્વામિનાથન તરીકે જાણીતા હતા.^[૧] તેઓ મૃણાલિની સારાભાઈની મોટી બહેન છે. ^{[૨] [૩]}

સહેગલે ક્વીન મેરીસ કોલેજમાં અભ્યાસ કર્યો હતો^{[૧] [૪]} ત્યાર બાદ તેમણે વૈદક ક્ષેત્રે અભ્યાસ કરવાનું પસંદ કર્યું અને ઈ. સ. ૧૯૩૮ માં મદ્રાસ મેડિકલ કોલેજમાંથી એમ. બી. બી. એસ.ની ડિગ્રી મેળવી. એક વર્ષ પછી, તેમણે સ્ત્રીરોગવિજ્ઞાન અને પ્રસૂતિવિજ્ઞાનનો ડિપ્લોમા મેળવ્યો.^[૫] તેમણે ચેન્નઈના ટ્રીપ્લીકેનમાં આવેલી કસ્તુરબા ગાંધી સરકારી હોસ્પિટલમાં ડોક્ટર તરીકે કામ કરતી હતી.

ઈ. સ. ૧૯૪૦ માં, પાયલોટ પતિ પી. કે. એન. રાવ સાથેના લગ્નમાં નિષ્ફળતા પછી તેઓ સિંગાપુર ગયા.^[૧] સિંગાપોર ખાતેના રોકાણ દરમિયાન તેઓ સુભાષચંદ્ર બોઝ અને આઝાદ હિંદ ફોજના કેટલાક સભ્યોને મળી હતી.

૧૯ જુલાઈ, ૨૦૧૨ ના દિવસે, સહેગલને હૃદય રોગના હુમલો આવ્યો અને ૨૩ જુલાઈ, ૨૦૧૨ ના દિવસે સવારે ૧૧:૨૦ વાગ્યે કાનપુરમાં ૯૭ વર્ષની વયે તેઓ અવસાન પામ્યા.^{[૧૦] [૧૧] [૧૨]} તબીબી સંશોધન માટે તેમના શરીરને ગણેશ શંકર વિદ્યાર્થી મેમોરિયલ મેડિકલ કોલેજમાં દાન કરવામાં આવ્યું હતું.

लाला लाजपत राय

लाला लाजपत राय (२८ जन्युआरी १८५५ – १७ नवेम्बर १९२८) अेक भारतीय स्वातंत्र्य सेनानी हता. तेमणे भारतीय स्वतंत्रता यणवणमां अगत्यनी भूमिका लजवी हती. तेओ पंजाब केसरी तरीके पण जण्णीता छे. तेमणे पंजाब नेशनल बैंक अने लक्ष्मी वीमा कंपनीनी स्थापना करी हती. ई. स. १९२८मां सायमन कमिशन विरुद्ध अेक प्रदर्शनमां भाग लीघो हतो. आ आंदोलन दरमियान करवामां आवेला लाठी-चार्जमां तेओ गंभीर रीते घायल थया हता अने अंते अेमनुं अवसान थयुं हतुं. भारतीय राष्ट्रीय कॉंग्रेसमां सामेल थवा बदल तथा पंजाबना राजनैतिक आंदोलनमां भाग लेवा बदल लाला लाजपतरायने १९०७मां कोठ पण प्रकारनो अदालती ञटलो चलाव्या विना ज बर्मा (हाल म्यानमार) भाते देशनिकाल करवामां आव्या. परंतु सरकार उथलावी देवाना प्रयासोमां तेमना विरुद्ध पूरता पुरावाओना अभावे नवेम्बर १९०७मां वाछसरोय लोर्ड मिन्टोअे तेमने भारत पाछा इरवानी अनुमति आपी. लाजपतरायना समर्थकोअे १९०७ना सुरत अधिवेशनमां कॉंग्रेस अध्यक्ष तरीके तेमना नामनो यूंटणी प्रचार कर्यो हतो परंतु तेओ सइण थया न हता. तेओ १९२०ना कलकत्ता अधिवेशनमां (विशेष सत्र)

ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસના અધ્યક્ષ તરીકે પસંદ કરાયા.^[૪] ૧૯૨૧માં લાહોર ખાતે સર્વન્ટ ઓફ ધ પીપલ સોસાયટીનામના સંગઠનની સ્થાપના કરી. વિભાજન બાદ સંગઠનને દિલ્હી ખાતે સ્થળાંતરીત કરાયું અને દેશભરમાં તેની શાખાઓ ખોલવામાં આવી લાઠીચાર્જથી ગંભીર રીતે ઘવાયેલા લાજપતરાયનું ૧૭ નવેમ્બર ૧૯૨૮ના રોજ અવસાન થયું

लाला हर दयाल

लाला हर दयाल (14 October

1884 - 4 मार्च 1939)

भारतीय राष्ट्रवादीओमां क्रांतिकारी, लाला हर दयाले अेक आकर्षक नोकरीनी offer करने नकारी अने सेंकडो अेनआरआएने ब्रिटीश साम्राज्यना अत्याचार सामे लडवानी प्रेरणा आपी. 1909 मां, तेमणे पेरिस इन्डियन सोसायटी द्वारा स्थापित राष्ट्रवादी प्रकाशन वंदे मातरमना संपादक तरीके सेवा आपी हती.

વાસુદેવ બળવંત ફડકે

વાસુદેવ બળવંત ફડકે (૪ નવેમ્બર ૧૮૪૫ – ૧૭ ફેબ્રુઆરી ૧૮૮૩) ભારતીય સ્વતંત્રતા સંગ્રામના એક ક્રાંતિકારી હતા. તેઓ બ્રિટીશ રાજ દરમિયાન ખેડૂત વર્ગની દુર્દશાથી વ્યથિત હતા. તેમને દૃઢ વિશ્વાસ હતો કે સ્વરાજ જ ખેડૂતોને દયનીય સ્થિતિમાંથી ઉગારી શકે છે. તેમણે મહારાષ્ટ્રના કોળી, ભીલ અને ધાંગડ જાતિના લોકોને એકત્ર કરીને રામોશી નામનું એક સશસ્ત્ર ક્રાંતિકારી સંગઠન ઊભું કર્યું હતું. આ સંગઠને બ્રિટીશ રાજને ઉખાડી ફેંકવા ધન પ્રાપ્તિ માટે સંપન્ન અંગ્રેજ વ્યવસાયીઓ પર છાપા મારવાનું શરૂ કર્યું હતું. ફડકેની યોજના બ્રિટીશરો વિરુદ્ધ રાષ્ટ્રવ્યાપી હુમલાઓનું આયોજન કરવાની હતી પરંતુ તે બહુ સફળ ન થયા. બ્રિટીશ સરકારે તેમના માથે ઇનામ જાહેર કર્યું બદલામાં ફડકેએ પણ મુંબઈના રાજ્યપાલ માટે ઇનામ જાહેર કર્યું હતું. ઘનોર ગામ પાસે તેમનો બ્રિટીશ સેના સાથે સીધો મુકાબલો થયા બાદ તેઓ હૈદરાબાદ ચાલ્યા ગયા. હૈદરાબાદ નિઝામના પોલીસ આયુક્ત અધિકારી વિલિયમ

ડેનિયલે ૨૦ જુલાઈ ૧૮૭૯ના રોજ એક સૈન્ય અભિયાનમાં ફડકેની ધરપકડ કરી.^[૧]

ધરપકડ બાદ તેઓને પુનાની જેલમાં રખાયા. ૨૨ ઓક્ટોબર ૧૮૭૯ના રોજ તેમને કોર્ટમાં રજૂ કરવામાં આવ્યા. રાજદ્રોહ, સરકાર સામે બળવો અને હત્યાના આરોપસર તેમને ફાંસીની સજા ફટકારવામાં આવી. ફડકેના વકીલ કાકા તરીકે જાણીતા ગણેશ વાસુદેવ જોશી હતા.^[૨] તેમણે ફડકેની સજાને આજીવન કારાવાસમાં ફેરવવામાં સફળતા મેળવી. કોર્ટના ચુકાદા બાદ ફડકે અને તેમના સાથીઓને સંગમ પુલ નજીક જિલ્લા સત્ર ન્યાયાલય જેલ ભવન (હાલ સીઆઈડી ભવન) કાતે રાખવામાં આવ્યા. ૩૧ ઓક્ટોબર ૧૮૮૦ના રોજ તેઓ કારાગૃહમાંથી ભાગી છૂટ્યાં. પરંતુ તેમને ફરીથી પકડી પાડવામાં આવ્યા. તેઓ ભૂખ હડતાળ દરમિયાન ૧૭ ફેબ્રુઆરી ૧૮૮૩ના રોજ એડનની જેલમાં જ શહીદ થયાં

વેલુ થાંપી

વેલુ થાંપી (6 મે 1765 - 1809)

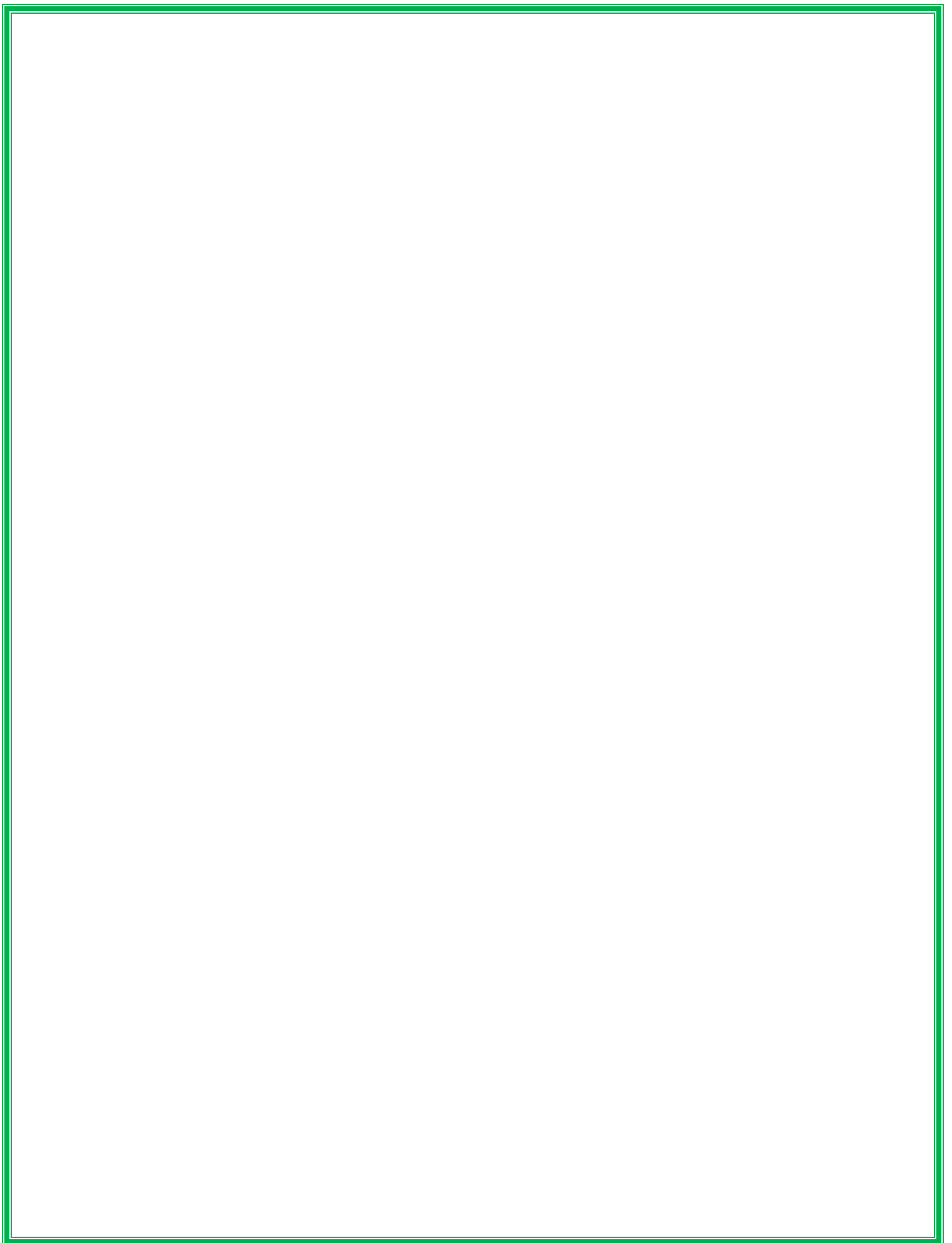
વેલયુધન ચેમ્પાકરમન થાંપી, જેને ફક્ત વેલુ થાંપી કહેવામાં આવે છે. બ્રિટીશ ઇસ્ટ ઇન્ડિયા કંપનીના વધતા વર્ચસ્વ સામે વાંધો ઉઠાવનારા એક સૌથી મહત્વપૂર્ણ અને ભાગીદાર બળવાખોરો. ક્વિલોનના પ્રખ્યાત યુદ્ધમાં, વેલુ થાંપીએ 30,000 સૈનિકોની બટાલિયનનું નેતૃત્વ કર્યું અને બ્રિટિશરોની સ્થાનિક ચોકી પર હુમલો કર્યો.

શિવરામ હરી રાજગુરુ

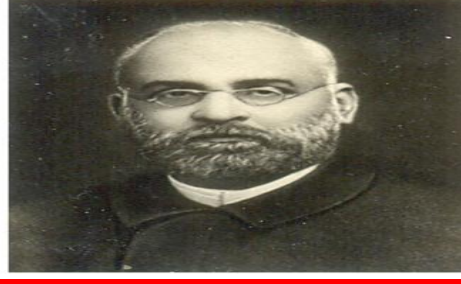

શિવરામ હરી રાજગુરુ (મરાઠી: શિવરામ હરી રાજગુરુ) (૨૪ ઓગસ્ટ ૧૯૦૮ - ૨૩ માર્ચ ૧૯૩૧) ક્રાંતિકારી હતા. તેઓ મહારાષ્ટ્રનાં વતની હતા અને દેશસ્થ બ્રાહ્મણ પરિવારમાં જન્મ્યા હતા. તેમનો જન્મ પુના નજીક ખેડ નામનાં ગામમાં થયો હતો, આ ગામ હવે તેમનાં માનમાં "રાજગુરુનગર" થી ઓળખાય છે.

લાલા લજપતરાય પર અંગ્રેજી સિપાહીઓએ લાઠીઓ વરસાવી અને તે ઇજાઓથી તેમનું મૃત્યુ થયું, તેમનો બદલો લેવા માટે રાજગુરુએ ભગત સિંહ અને સુખદેવ સાથે મળી લાહોરમાં અંગ્રેજ અમલદાર જે. પી. સૌંડર્સ (J.P. Saunders)ની હત્યા કરી. આ ઐતિહાસિક કેસમાં તેમને અંગ્રેજો દ્વારા ફાંસીની સજા કરવામાં આવી હતી અને માર્ચ ૨૩, ૧૯૩૧ના રોજ આ ત્રણે વીર ક્રાંતિકારીઓને ફાંસી આપવામાં આવી હતી.

શ્યામજી કૃષ્ણ વર્મા

શ્યામજી કૃષ્ણ વર્મા (૪ ઓક્ટોબર ૧૮૫૭ - ૩૦ માર્ચ ૧૯૩૦) ભારતના સ્વાતંત્ર્ય સેનાની અને ક્રાંતિકારી, વકીલ અને રાષ્ટ્રવાદી પત્રકાર હતા.^[૧] તેમણે લંડનમાં ઈન્ડિયન સોશિયોલોજીસ્ટ (માસિક) ઈન્ડિયન હોમરુલ સોસાયટી અને ઈન્ડિયા હાઉસની સ્થાપના કરી હતી અને વિદેશમાં રહીને ભારતીય સ્વતંત્રતાની ચળવળમાં સક્રિય ફાળો આપ્યો હતો તેમનો જન્મ ૪ ઓક્ટોબર ૧૮૫૭^{[૨][૩][૪]}ના રોજ કચ્છના માંડવી બંદર ખાતે ભાનુશાળી (ભણસાલી) કુટુંબમાં થયો હતો. તેમના પિતા કરસનજી (કૃષ્ણદાસ ભણસાલી) મુંબઈની વેપારી પેઢીમાં નોકરી કરી જીવનનિર્વાહ ચલાવતાં હતા. તેમની માતાનું નામ ગોમતીબાઈ હતું. ૧૧ વર્ષની વયે જ બાળક શ્યામજીએ માતાપિતાનું છત્ર ગુમાવી દીધું હતું. તેમનો પ્રાથમિક અભ્યાસ માંડવી ખાતે થયો હતો. અભ્યાસમાં તેજસ્વી કિશોર શ્યામજીને ભાટિયા જ્ઞાતિના સદગૃહસ્થ શેઠ મથુરદાસ લવજીએ મુંબઈ તેડાવી વિલ્સન હાઈસ્કૂલમાં પ્રવેશ અપાવ્યો હતો. વિલ્સન સ્કૂલના અંગ્રેજી અભ્યાસની સાથેસાથે તેમણે સંસ્કૃત પાઠશાળામાં પણ અભ્યાસ કર્યો. ત્યારબાદ એલ્ફિન્સ્ટન હાઈસ્કૂલમાં અભ્યાસ અર્થે જોડાયાં. ઇ.સ. ૧૮૭૪માં તેમણે દયાનંદ સરસ્વતીનું શિષ્યત્વ પ્રાપ્ત કરેલું અને

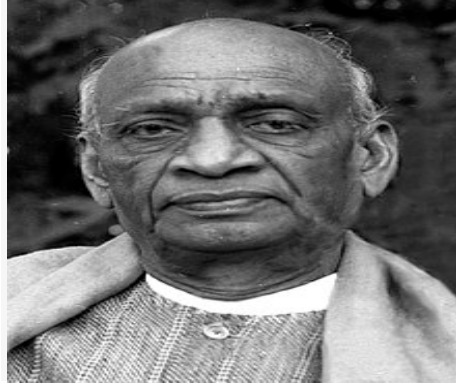
આર્યસમાજ બન્યા. તેમની શિક્ષા દિક્ષાથી શ્યામજી કૃષ્ણ વર્મામાં કાન્તિના બીજ રોપાયાં. શ્યામજી કરસનજી હવે શ્યામજી કૃષ્ણ વર્મા તરીકે જાણીતા બન્યા. સ્વરાજની લડતમાં દયાનંદ સરસ્વતીની પ્રેરણા અને પ્રોત્સાહન મળતાં ક્રાંતિકારી બન્યા. આર્ય સમાજના પ્રચાર માટે તેમણે લાહોર, બનારસ, મુંબઈ, અમદાવાદ, સુરત, નાસિક વગેરે સ્થળોએ સભાઓ ભરી પ્રવચન આપ્યાં.^[૪] ૧૮૭૫માં તેમના લગન ભાટિયા જ્ઞાતિના શ્રીમંત ઉદ્યોગપતિની પુત્રી અને તેમના શાળા સમયના મિત્ર રામદાસની બહેન ભાનુમતી સાથે થયા. તેમના સંસ્કૃત ભાષા પરના પ્રભુત્વ અને જ્ઞાનથી પ્રભવિત થઈને ઓક્સફોર્ડ યુનિવર્સિટીના સંસ્કૃતના પ્રાધ્યાપક મોનિયર વિલિયમ્સે ૧૮૭૭માં પોતાના મદદનીશ તરીકે ઓક્સફોર્ડ તેડાવ્યાં. ૧૮૭૯માં તેઓ ઈંગ્લેન્ડ ગયા. જ્યાં વિલિયમ્સના મદદનીશ તરીકે કાર્ય કરવાની સાથે ઓક્સફોર્ડ યુનિવર્સિટીની જ બલિયોલ કોલેજમાં પ્રવેશ મેળવ્યો અને ૧૮૮૩માં ડિસ્ટિંક્શન સાથે બી.એ. થયા. ઉપરાંત કાયદાના અભ્યાસ માટે ઈનર ટેમ્પલમાં પ્રવેશ મેળવ્યો અને નવેમ્બર ૧૮૮૪માં કાયદાની પદવી મેળવી બેરિસ્ટર થયાં

સત્યેન્દ્રનાથ બોઝ

સત્યેન્દ્રનાથ બોઝ (૧૮૯૪-૧૯૭૪) ભારતીય સૈદ્ધાંતિક ભૌતિકશાસ્ત્રી હતા. તેમનો જન્મ કલકત્તામાં થયો હતો. તેમના માનમાં મૂળભૂત કણોના એક પ્રકારના સમૂહને બોઝોન અથવા બોઝક્ણ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. આ બોઝોન કણો માટે તેમણે જે નિયમ શોધ્યો તેને બોઝ-આઈન્સ્ટાઈન આંકડાશાસ્ત્ર તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. ૧૯૨૪માં બોઝ અભ્યાસાર્થે પેરિસ ગયા જ્યાં તેમણે માદામ ક્યૂરી, લુઈ ડ બ્રોગ્લી અને અન્ય વૈજ્ઞાનિકો સાથે સંશોધન કાર્ય કર્યું. ૧૯૨૫-૨૬ દરમિયાન તેમણે થર્મલ ઇક્વિલિબ્રિયમ ઇન ધ રેડિયેશન ફીલ્ડ ઇન પ્રેઝન્સ ઓફ મેટર નામનો લેખ તૈયાર કર્યો જેનો આઈન્સ્ટાઈને જર્મન ભાષામાં અનુવાદ કરીને પ્રસિદ્ધ કર્યો હતો. ૧૦ જાન્યુઆરી ૧૯૭૪ના રોજ કલકત્તામાં આંતરરાષ્ટ્રીય વિજ્ઞાનીઓ મળ્યા અને સૌએ બોઝના ક્વોન્ટમ સિદ્ધાંતની સુવર્ણજયંતી ઉજવીને તેમને મુબારકબાદી આપી. તે પછીના થોડાક જ દિવસ બાદ ૪ ફેબ્રુઆરી ૧૯૭૪ના રોજ તેમનું અવસાન થયું હતું.^[૧]

સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલ

સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલનું નામ સાંભળતાની સાથે જ જાણે કે આપણે એક પ્રકારનો ગર્વ અનુભવીએ છીએ. સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલ એક અજોડ પ્રતિભા હતાં. આપણા લોક લાડીલા અને આઝાદીની ચળવળમાં મહત્વનો ભાગ ભજવનાર સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલને આપણે આજે આટલા વર્ષો પછી પણ ભુલી શકીએ તેમ નથી. કેમકે તેમને જે અમુલ્ય યોગદાન આપ્યું છે આપણા દેશ માટે તેને આપણી કેવી રીતે ભુલી શકીએ! સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલ કે જેઓને લોખંડી પુરુષ તરીકે ઓખવામાં આવે છે તેઓનો જન્મ ગુજરાતમાં નડિયાદના એક સામાન્ય ખેડૂતના ઘરમાં ૩૧મી ઓક્ટોબર, ૧૮૭૫માં થયો હતો. તેમના માતા-પિતા ખુબ જ ધાર્મિક હતાં. વલ્લભભાઈએ તેમનું શિક્ષણ ગુજરાતીમાં જ લીધું હતું. ત્યાર બાદ તેઓ ૧૯૧૦માં વકીલાત માટે ઇંગ્લેંડ ગયાં હતાં. ૧૯૧૩માં તેઓને વકીલની પદવી મળ્યા બાદ ભારત પાછા ફર્યા હતાં. ત્યાર બાદ તેઓ ગાંધીજીથી પ્રભાવીત થઈને આઝાદીની ચળવળ માટે તેમની સાથે જોડાઈ ગયાં હતાં. ગાંધીજી અને સરદાર વલ્લભભાઈનો સંબંધ ગુરુ-શિષ્ય જેવો હતો.

વલ્લભભાઈને ખેડૂતો પ્રત્યે ખુબ જ પ્રેમ હતો. તેથી તેઓએ ખેડૂતો માટે ખુબ જ સારા કાર્યો કર્યાં હતાં. જ્યારે ૧૯૨૮માં સરકારે ખેડૂતો પર જમીનને લગતો ટેક્સ નાંખ્યો ત્યારે તેઓએ ખેડૂતોને

સત્યાગ્રહ માટે તૈયાર કર્યા અને તે ટેક્સ ભરવાની મનાઈ કરી દીધી. તેઓએ ખેડૂતો સાથે મળીને બારડોલી સત્યાગ્રહ કર્યો હતો.

તેથી સરકારે વલ્લભભાઈને અને ખેડૂતોને પણ જેલમાં પુરી દીધા હતાં. ત્યારથી ગાંધીજીએ તેમને 'સરદાર'નું બીરુદ આપ્યું હતું.

1930 માં જ્યારે ગાંધીજીએ મીઠા માટે સત્યાગ્રહ કર્યો હતો ત્યારે તેમાં પણ વલ્લભભાઈ તેમની સાથે હતાં. 1942માં ગાંધીજીએ 'ભારત છોડો' આંદોલન શરૂ કર્યું ત્યારે પણ બ્રીટીશ સરકારની વિરુદ્ધ વલ્લભભાઈ તેમની સાથે હતાં તેથી બ્રીટીશ સરકારે ગાંધીજી, જવાહરલાલ સહિત વલ્લભભાઈને પણ જેલમાં પુરી દીધા હતાં. તેઓ પોતાના દેશ માટે ઘણી વખત જેલમાં ગયાં હતાં. તેઓ જ્યારે જેલમાં હતાં તે સમયે જ તેઓના માતા પિતાનું મૃત્યું થઈ ગયું હતું છતાં પણ તેઓ સહેજ પણ નહોતા ડગ્યાં.

તેઓનું મૃત્યું 1950માં ડીસેમ્બરમાં બોમ્બેમાં થયું હતું. તે સમયે જાણે કે ગુજરાતને કોઈ મહાન યોધો ગુમાવ્યો હોય તેટલો આઘાત લાગ્યો હતો. ગુજરાતમાં આવા મહાન પુરુષો પહેલા પણ હતાં અને આજે પણ છે અને હંમેશા થતાં આવશે. પણ બીજા સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલ ક્યારે મળશે તે ખબર નથી. આવા મહાનુભવોને લીધે જ આજે ગુજરાતનો જયજયકાર થઈ રહ્યો છે.

સરોજિની નાયડુ

સરોજિની નાયડુ અંગ્રેજી ભાષાના ભારતીય કવિયત્રી, સ્વાતંત્ર્યસેનાની અને પ્રથમ મહિલા રાજ્યપાલ હતા. સ્વરમીઠાશને કારણે લોકો તેમને 'હિંદની બુલબુલ' કહેતા હતા. ભારત સરકારે ૧૩ ફેબ્રુઆરી ૧૯૬૪ ના રોજ તેમની સ્મૃતિમાં ૧૫ પૈસાની ટપાલ ટિકિટ બહાર પડી હતી. સરોજિની નાયડુનો જન્મ ૧૩ ફેબ્રુઆરી ૧૮૭૯ના રોજ હૈદરાબાદના બ્રાહ્મણ કુટુંબમાં થયો હતો. તેમના પિતાનું નામ અઘોરીનાથ યદ્યોપાધ્યાય હતું, જેઓ વિદ્વાન, વૈજ્ઞાનિક, તત્ત્વજ્ઞ, સમાજસુધારક અને કેળવણીકાર હતા. સરોજિનીના માતાનું નામ વરદાસુંદરીદેવી હતું, જેઓ કવિયત્રિ હતા. તેમનો ઉછેર નાત-જાતનો ભેદભાવથી પર રાખી કરવામાં આવ્યો હતો. તેમને હિન્દુ કે બ્રાહ્મણના બદલે એક ભારતીય તરીકે ઉછેરવામાં આવ્યા હતા એમનો પ્રથમ કાવ્યસંગ્રહ *હીરાની ઉંબર* ઇ.સ. ૧૯૦૫માં બહાર પડ્યો. પછી ૧૯૧૪માં ગાંધીજીને મળ્યા અને તેમના જીવનમાં પરીવર્તન આવ્યું અને તેઓ સ્ત્રીસેવા, સમાજસેવા અને સત્યાગ્રહની લડતમાં ગળાબૂડ ડૂબી ગયા. ઘરાસણામાં લાઠીમાર વખતે મોખરે હતા, અને ૧૯૪૨ના હિન્દ છોડો આંદોલનમાં ભાગ લઈ ૨૧ મહિનાની જેલની સજા ભોગવી હતી.આમ ગાંધીજીની એક અનન્ય શિષ્યા તરીકે ૧૯૨૦ થી ૧૯૪૯ સુધી તેમણે કરેલી દેશસેવા અવિસ્મરણીય છે.

સરોજિની નાયડુએ ધ લેડી ઓફ ડ લેકશીર્ષક હેઠળ ૧૩૦૦ પંક્તિઓની કવિતા તથા ૨૦૦૦ પંક્તિઓનું નાટક લખ્યું. તેમણે ૧૯૦૫માં ધ ગોલ્ડન થ્રેશોલ્ડ અને ૧૯૧૨માં ધ બર્ડ ઓફ ટાઈમ અને ૧૯૧૭માં ધ બ્રોકન વિંગ નામના કાવ્યસંગ્રહો પ્રગટ કર્યા.

૨ માર્ચ ૧૯૪૯માં રાજ્યપાલના હોદ્દા પર હતા તે દરમિયાન તેમનું અવસાન થયું

હતું